БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген.

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1967 ч.
ДЕКАБРЬ
21
ЧЕТВЕРГ
№ 298 (6834).

Өртээ 2 көп.

Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг республиказын Октябрь революциязы орден-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

Революстуг шимчээшкинге, Октябрьның социалистиг Улуг революциязынга Россияның Федеративтиг Социалистиг Республиказының ажылчы чоннарының шылгараңгай ачы-хавыялары болгаш делегейге эң баштайгы социалистиг хөй национальдыг күрүнени — Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелин тургузарынга база быжыглаарынга улуг үлүг-хуунну кииргени дээш, Совет эрге-чагырганың чаалап алышкыннарын камгалаарынга эрес-шудургу болгаш маадырлыг чоруктарны кылганы база коммунистиг тургузуушкунга чедип алган чедиишкиннери дээш **Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказын Октябрь революциязы орден-биле шаңнаар.**

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1967 чылдың декабрь 19.

ПАРТИЯ КОНФЕРЕНЦИЯЛАРЫ

Партия эге организацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдары төнген. Олар коммунистерниң идепкейлиг киржилгези-биле эртип, ажылчы чоннуң ортузунга чорудар партийжи организакчы болгаш политиктиг ажылдарны улам ыңай сайзыраңгайжыдарынга улуг идигни берген. Ам районнарның болгаш Кызылдың отчёт-соңгулдалыг партия конференциялары декабрь-январь айларда болуп эртер. Ол болза областың партия организациязының амыдыралынга политиктиг улуг болуушкун болур.

СЭКП-ниң XXIII съездизи коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузар телзэде, улус ажыл-агыйының чаа беш чыл планын чедиишкинниг күүседири дээш демиселди калбартыр сорулганы партия организацияларының мурнунга салган. Съездиниң эрткенинден бээр ийи чылдың иштинде ооң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга кандыг ажылдарны чорутканын ол конференцияларга түңнеп чугаалашкаш, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга партийжи удуртулганы улам күштелдирериниң оруктарын айтыр.

Партия конференциялары ажылчы чоннуң политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг көдүрлүүшкүнүнүң үезинде эртип турар. Бүгү чуртта ышкаш, республиканың ажыл-ишчилериниң Улуг Октябрьның 50 чыл оюн тавараштыр калбарткан социалистиг чарыжы улуг чедиишкиннерге чедирип, ажылчыннарны, колхозчуларны болгаш албан-хаанчыларны чаа-чаа күш-ажылчы бедиктерже көдүрген. Тыва республика СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң Тураскаал тугу-биле шаңнаткан.

Ам район, колхоз, совхоз бүрүзү, бүдүрүлгениң болгаш тудугларның коллектив бүрүзү москвачыларның болгаш ленинградчыларның беш чыл планын хуусаа бетинде күүседириниң талазы-биле эгелекчи шимчээшкинин изии-биле деткип, бедиткен хүлээлгелерни ап турар. Ол хүлээлгелерниң дугайында партия конференцияларынга база чугаалажыр апаар. Аңаа чамдык бүдүрүлгелерниң хожудап, күрүнениң планныг онаалгаларын чедир күүсетпейн турарының чылдагааннарын тодарадыр ужурлуг. Конференцияның делегаттары ажыл-агыйның хожудап турар талаларын бүгү тала-биле анализтеп, ажыл-агый бүрүзү бодунуң мурнунда планныг онаалгаларын күүседиптериниң аргаларын эртем ёзугаар ажылдап кылырын чедип алган турарын чугаалажып көөр.

СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң (1965 ч.) шиитпирин черчерде канчаар күүседип турарын эртип турар партия конференцияларынга кол кичээнгейге алыр. Республиканың бүдүрүлге черлери планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң чаа системазынче кирип турар. Экономика хөгжүлдезиниң бедик темпизи дээш ажылга бо чорук партия организацияларының харыысалгазын улам бедидип турар. Ол ышкаш партия конференцияларының делегаттары СЭКП ТК-ның март болгаш май Пленумнарының шиитпирлерин республиканың чер болганында канчаар күүседип турарын база чугаалажып көөр. Кодээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдеринге бо Пленумнарның шиитпирлери улуг рольду ойнааны амыдыралга бадыткаттынып турар. Бо чылын Тываның кодээ ажыл-ишчилери күрүнеге кодээ ажыл-агый продукциязын садарының чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. Ынчалза-даа каш чылдар улаштыр күрүне планын күүсетпейн келген ажыл-агыйлар ам-даа бар. Ынчангаш районнарның партия конференцияларынга кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң болгаш колхозтарны экономика талазы-биле быжыглаарының айтырыглары кол черни ээлээр.

Партийжи удуртулганың аргаларының болгаш стилиниң дугайында айтырыг партия конференцияларынга эң чугула айтырыгларының бирээзи болур. СЭКП ТК кадрларны шын шилип, ажылга таарыштыр тургузарынга болгаш кижизидеринге, хүлээп алган шиитпирлерниң күүселдезинге хыналданы тургузарынга партийжи ажылды улам сайзыраңгайжыдарын үргүлчү айтып келген. Партия конференцияларынга хамаарышкан партия комитеттериниң организакчы ажылын ханызы-биле көөр болгаш четпестерни илередиринче база оларны чайладырынче кужениишкинни угландырар.

Баштайгы эрткен Бай-Тайга районнуң партия конференциязының төлээлери чедир кылдынмаан ажылдарже улуг кичээнгейни салып, бар турар бүгү аргаларны болгаш курлавырларны чөп ажыглаарын чугаалашканнар. Санал бүрүзү ажыл-агый болгаш культура талазы-биле көрдүнген планнарны күүседирин болгаш Коммунистиг партияның, Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр чүс чыл оюнга уткуштур социалистиг чарышты улам дээштиг калбартырын кыйгырып турган. Партия эге организацияларының ролюн болгаш дайынчы аргазын, масса-биле сырый харылзаазын улам бедидер дугайында бистиң партиявыс үргүлчү сагыш салып турар. Оон ыңай партия эге организацияларынга удуртулганы канчаар боттандырып турарын болгаш идеология ажылының байдалын база чугаалажыр. Хүн бүрүнүң амгы чугула ажылдары — мал кыштагладыышкынының байдалы, келир чылдың часкы тарылгазынга белеткел дугайында айтырыглар конференцияның делегаттарының кичээнгейинге турар.

Чаа соңгуткан партия органнары отчёт-соңгулдалыг хуралдарга болгаш конференцияларга шүгүмчүлелдерден чогуур түңнелди үндүрүп, коммунистерниң саналдарын өөренип көргеш, СЭКП-ниң XXIII съездизиниң, СЭКП Төп Комитединиң сөөлгү Пленумнарының төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг күүседир дээш политиктиг база организакчы ажылдарны дээштиг калбартырының, партияның эге организацияларының дайынчы аргазын бедидериниң, районнарның ажылчы чоннарын беш чыл планын хуусаа бетинде күүседиринче сорук киирериниң боттуг хемчеглерин ажылдап кылыр ужурлуг.

БЕШ ЧЫЛ ПЛАНЫН ХУУСАА БЕТИНДЕ

БАШТАЙГЫЛАРЫ МЕНДИ

«Сүт-Хөл» совхозтуң Алдан-Маадыр салбырының шээр малы 40, мыйыстыг бода малы 16, чылгызы 2, сарлыы 1 коданда кыштаглап турар. Малдың кышкы ажаалда-азыралы эки болуп турар. Мал чеминиң сөөртүлгезинде ийи «Беларусь» деп трактор, суг сөөртүлгезинде ийи машина ажылдап турар. Оргу-Шөл деп черде механизастаттынган кудукту кылган.

Амгы үеде салбырның шээр малы оолдап эгелээн. Баштай төрүттүнген 54 хураганнар бүрүнү-биле ажаап алдынган. Чодур-Сайыр, Көшпес, Шекпээр деп черлерде малчыннарның чурттап турар өглерин чылыглап берген.

ЭГЕЛЕКЧИЛЕРНИ КЫЙГЫРГАН

Каа-Хем районнуң кодээ ажыл-ишчилери чөвүлел хуралга чыылгаш, 1968 чылда болгаш беш чылдың төнчүзүнде чедип алыр сорулгаларын тодаратпышаан, боттарынга бедиткен хүлээлгелерни алган.

Районнуң кодээ ажыл-ишчилериниң боттарынга алган бедик хүлээлгелери экономика талазы-биле үндезилеттинген болгаш мурнуку чылдарның байлак дуржулгазынга даянган. Район эртип турар ажыл-агый чылында тараа бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдеткени дээш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчип чоруур Кызыл тугу-биле шаңнаткан болгай.

Районнуң малчыннары бо чылын база эки ажылдаан. Мал ажылының продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле чыл планы бүгү продуктуларга хуусаа бетинде, Октябрьның 50 чылының байырлалының бүдүүзүнде күүсеттинген. Ол чедиишкиннерни мал ажылдакчылары улам быжыглап, чаа-чаа тиилелгелерни чедип алдышаан, күрүнеге продукция садарын үргүлчүлеп турар. Ам үеде күрүнеге саттынган эът, дүк, сүт эрткен чылдың бо үезинден ыракта хөй болуп турар.

Районнуң ажыл-ишчилери беш чылдың үшкү чылынче кирип тура, беш чылды хуусаа бетинде күүседир талазы-биле боттарының мурнунга тодаргай сорулгаларны салып, бедиткен хүлээлгелерни алгаш, беш чылды хуусаа бетинде күүседир дээш, Тываның кодээ ажыл-агыйының ажылдакчыларының социалистиг чарыжының эгелекчилери болган Таңды районнуң кодээ ажыл-ишчилерин чарышка кыйгырган.

Боттарының бар аргаларын болгаш ажыл-агыйларның курлавырларын санап кергеш база В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл болур оюнга алдаржыткан чарышка киржир талазы-биле районнуң кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының бот-идепкейинге даянгаш, каа-хемчилер планын эде кергеш, чаа бедиткен хүлээлгелерни алган.

Чер ажылының культуразын бедидип, чемишчидилгелерни ажыглап тургаш, күрүнеге тараа садарының беш чыл планын үш чылда күүседир. 1968 чылда бир гектар тарылга шөлүнден тараа культураларының 12 центнер, кукурузаның 180 центнер, картофельдиң 90 центнер дүжүдүн алыр. Күрүнеге 23 муң тонна тарааны садар.

Мал ажылының талазы-биле алдынган социалистиг хүлээлгелер база бедик. Күрүнеге эът, сүт болгаш дүк садарының беш чыл планын дөрт чыл 10 ай иштинде күүседир. 1968 чылда бир саар инекке оналаштыр 1400 килограмм сүттү саап алыр, күрүнеге 2600 тонна сүттү, 1900 тонна эътти садар. Бир баш хойга оналаштыр 2,5 килограмм дүктү кыргып алыр болгаш 100 тонна дүктү күрүнеге садар. Малдың баш саның өстүрериниң планын ажыр күүседир сорулга-биле чүс баш төрүүр малга оналаштыр 90 хураганны, 80 бызааны, бир кол төрүүр хавандан 12, дүңгүш хавандан 6 хаван оолдазын алыр. Тарып боозадылганы калбаа-биле ажыглап тургаш, кыс малдарның кызыраар чоруун узуткаар.

Малчыннарга болгаш механизаторларга 78 чуртталга бажыңнарын эки шынарлыг кылдыр тудуп бээр. Хойларга, инектерге, хаваннарга, бызааларга чаа кажааларны немей тудар.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери үстүнде хүлээлгелерни күүседир дээш бедик көдүрлүүшкүннүг, чүткүлдүг ажылдаарынче районнуң бүгү кодээ ишчилерин кыйгырган.

Бүдүрүкчүлүг ажылдаан

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи бо юбилейлиг чылды күш-ажылчы чедиишкиннер-биле доозуп турар. Он бир айның бүдүрүлге планы 113 хуу күүсеттинген. Ол-ла үе иштинде даг ажылдарының белеткелиниң талазы-биле онаалданы 110 хуу күүседип алган. Бир тонна сорттуг даг-дүгүнүң бот-үнези барык-ла ийи катап чиигээн.

Техника-биле эки чепсеглеттингениниң, ону чогумчалыг ажыглап билириниң, күш-ажылды билдилиг организастааның ачызында ол бүгү чедиишкиннер чедип алдынган.

Социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш коллективтери чоруп турар. Комбинатта хөй-хөй ажылчыннар боттарының бүдүрүлгечи мергежилин бедидип, делгем билигниң профессиязын чедип ап турарлар.

Мал хүр болзун дээш

Малчыннарга аң-не чымыштыг болгаш харыысалгалыг үе — кыш Эрзин районда бо чылын элээн шыңгыы. Хар чуга болзажок, соок дыка дыңзыг болуп турар. Малды менди болгаш хүр кыштагладыр дээш районнуң «Чаа орук» колхозунуң баштаар чери, мал бригадалары болгаш малчыннар кандыг хемчеглерни ап турарын артельдиң даргазы Семен Сотпаевич Сакты-Сюрюн бистиң редакцияга дыңнаткан.

Артельдиң бүгү малы бо чылын 62 кезек черде кыштаглап турар. Мал ажылында 218 кижи хаара туттунган. Колхозтуң ниити мал чеминден аңгыда, мал бригадалары малчыннарның күжү-биле 1750 ажыг тонна сигенни болгаш көк суланы белеткеп алганын айтырга-ла, артельде мал чеми четчир дээрзин херечилеп турар. Ол мал чеминден 567 тоннаны кыштагларда чедирген. 14,5 тонна дус база бар.

Ам үеде тус-тус кыштагларже мал чеми сөөртүп чедирерин үргүлчүлеп турар. Бо ажылга чүък транспортун калбаа-биле ажыглап турар. Ынчангаш 190 аътты, 14 тевени малчыннарның мунарынга болгаш сиген сөөртүрүнде быжыглаан. Хүн бүрүде чээрби шанак ыяп-ла ажылдап үнүп турар.

Малдарның кышкы байдалы эки болуп турар. Күш-деңгели кыдыра малдарны баш удур үскеш, тургузу азыралче киирген. Ам үеде 200 хире аныяк шээр мал, чүс хире бызааны тургузу азыралда киирген.

Мал оолдаашкыны, массалыг эвес-даа болза, эгелей берген. Амдызында 80 ажыг хой, 5 инек төрээн. Оларның чаш төлдери менди алдынган. Малдың оолдап эгелээни-биле холбаштыр, хой коданнарынче сакманщиктер чорударынче кичээнгейни артель баштаар чери салып эгелээн. Аңаа ажылдаар кижилерни шилип ап эгелээн болгаш сакманщиктер чурттаар 22 өгнү септеп чылыглааш, кыштагларда хондургулаан.

ЧАА ЧЫЛГА ЧЕДИР

Таңды районнуң «Коммунизмниң херели» колхозунуң баштаар чери мал фермаларынче, кыштагларже мал чеми, малчыннарга оттулар ыяш сөөртүрүнге 23 тракторлуг тускай бригаданы тургускаш, оон ажылын башкарарын эш О. Үйнүк-Көкке дааскан. Бригадир тракторларны колхозтуң беш аңгы мал фермаларынга тус-тус звенолар кылдыр үскен.

Ол бригадада малчыннар кыштагларынче элээн каш чыл улаштыр мал чеми сөөртүп, орук-чирикти эки билир, бо ажылга дуржулгалыг апарган трактористер хөй. Чижээ: тракторист Ш. Кара-оол бо ажылга ам 7 чыл ажыр ажылдап, Шаңган, Могай болгаш колхозтуң төп сүт-бараан фермаларынче Оңгар-Ховудан мал чеми сөөртүп алгаш баар ак оруктарлыг черлерни эки билир апарган. Ол ам база ында ажылдап, хүнде фермаларже ийи—үш удаа мал чемнерин сөөртүп чедирип турар.

Колхозчу трактористер малчыннарның кыштагларында, сүт-бараан фермаларында ниитиниң малының чемгерилгезинге четчир хемчээлдиг мал чеминиң курлавырларын чаа чылга чедир ыяк тургузар дээш, чарышты калбарткан.

С. ТАМЧАЙ.

Алексей Яковлевич (чурукта) Шуурмантың тудуг материалдарының комбинадында ыяш белеткээр бригаданың мурнакчы ажылчыны. Ужурган ыяш хирээлээриниң хүн нормазын ол үргүлчү ажыр күүседип турар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

«КОСМОС-196»

СЭТА-ның дыңнадыы

1967 чылдың декабрь 19-та Совет Эвилелинге Черниң «Космос-196» дээр кылымал спутнигин ээлчег ёзугаар салып үндүрген. Спутникте 1962 чылдың март 16-да СЭТА-ның чарлааны программазы ёзугаар космос делгемин шинчилээрин үргүлчүлээр эртем аппаратуразын тургускан.

Спутниктиң чер кырындан эң ыраазы 887 километр, чер кырын эң чоок долганыры 225 километр бедиир кылдыр салып үндүрген.

Спутникте эртем аппаратуразындан аңгыда, орбита байдалын ылап хемчээр радиосистема, приборларның болгаш эртем аппаратуразының ажылдап чоруурунуң дугайында Черже медээ дамчыдар радиотелеметрия системазы бар. Спутникте тургускан аппаратура өй-тавында ажылдап чоруур. Башкарылга-саналга төвү келген медээлерни сайгарып ажылдап турар.

Чурттуң парторганизацияларында

УДУРТУКЧУ КАДРЛАР ФАКУЛЬТЕДИ

Рязаньда марксизм-ленинизмниң кежээки университединиң чанында организастаттынган, удуртукчу кадрлар факультединиң кичээлдери «Диалектиктиг болгаш төөгү материализми — марксизм-ленинизмниң теоретиктиг үндезини» деп лекция-биле эгелээн. Ында областың төвүнүң үлетпүр бүдүрүлгелериниң директорлары, кол инженерлери болгаш партия ажылдакчылары өөренип турар.

Лекцияларны номчуурунга РСФСР-ниң Күрпланының чанында эртем-шинчилелдиң төп экономика институдунуң ажылдакчыларын, Рязаньның дээди өөредилге черлериниң башкыларын киириштирген.

Факультеттиң дыңнакчылары семинар кичээлдеринге ажыл-агый реформазын чорударының, күш-ажылды эртем ёзугаар организастаарының дуржулгазын солчур.

АНЫЯК КОММУНИСТЕР ШКОЛАЗЫ

Якут АССР-ниң Үстүү-Колыма районунуң төвү — Зырянка суурда аныяк коммунистер школазы ажыттынган. Баштайгы кичээлге «СЭКП — совет улустуң шылгараттынган авангарды» деп лекцияны номчаан. Школада партия кежигүнүнге кандидаттардан аңгыда, бир чыл чедир стажтыг коммунистер, СЭКП хүрээлелинге кирер деп белеткенип турарлар база өөренип турар. «Верхнеколымский» совхозтуң партия организациязында тургустунган аныяк коммунистер школазынга кичээлдер чоокку үеде эгелээр.

ОДАРЛАРДА ХОЙЖУЛАРЖЕ

Тыва АССР-ниң Тес-Хем СЭКП райкомунуң тургусканы, чоннуң культура-амыдырал хандырылгазынга бараан болур комплексилиг бригадазы одарларда хойжуларга ай санында-ла ийи катап барып турар. Бригаданың составында бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүң киржикчилери, медицина, ветеринар ажылдакчылары, идик-хеп даараарының мастерлери, аал эт-херекселдерин септээр ажылдакчылар бар.

Райпотребсоюзтуң автолавказы одарларда кыштагларга үлетпүр, аъш-чем бараанарын садарын организастап турар. Ол аалчыларның одарларга келирин чон үргүлчү манаар. Бригада келген хүнү ында малчыннар хүнү дижир. Ындыг коллективтер Тываның хөй районнарында тургустунган.

(СЭТА-ның корр).

Армияга эки, дайынчы белеткелдиг баар

ДОСААФ ТК-зының пленуму

ССРЭ-ниң Армияга, ужар чүүлге болгаш флотка дузалаар эки тура ниитилелиниң ТК-зының ийиги пленуму ажылдап эгелээн. Оон ажылынга камгалал ниитилелиниң республика, край болгаш область комитеттериниң даргалары, ССРЭ-ниң Камгалал министерствозунуң, партия, профэвилел, комсомол организацияларының төлээлери киржип турар.

Бүгү-ниитиниң шериг хүлээлгезиниң дугайында чаа Хоойлуга холбаштыр Армияга, ужар чүүлге болгаш флотка дузалаар эки тура ниитилелиниң организациязының сорулгаларының дугайында ССРЭ-ниң ДОСААФ ТК-зының даргазы, Совет Эвилелиниң Маадыры, армия генералы А. Л. Гетман илеткел кылган.

Улуг байырлал чылында ДОСААФ-тың миллион-миллион кежигүннери Улуг Октябрьның 50 чыл оюн төлептиг уткуур дээш чарышка бүгү улус-биле кады идепкейлиг киришкен. Ниитилелдиң хөй комитеттери, эге организациялары болгаш клубтары профэвилелдерниң, комсомолдуң дузазы-биле боттарының ажылын идепкейжиткен. Олар ажылчы чоннарның болгаш хамыктың мурнунда аныяктарның шеригжи-патриоттуг кижизидилгезинге, шериг, шериг-техниктиг билиглерни чоннуң ортузунга нептередиринге, бистиң чуртувустуң Чепсектиг Күштеринге төлептиг салгакчыларны белеткеп бээринге, ДОСААФ-тың чаа-чаа эге организацияларын тургузарынга боттуг чедиишкиннерни чедип алган деп илеткелчи демдеглээн.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак чурттуң шериг күчүзүн быжыглаар дугайында могаг чок сагыш салып турар деп, илеткелчи онзалап демдеглээн. Шериг албаның хаарынга аныяктарны белеткээрин узуксок сайзыраңгайжыдары эргежок чугула. Ону бүгү-ниитиниң шериг хүлээлгезиниң дугайында чаа Хоойлу биске хүлээндирип турар. Ук Хоойлуну чурттуң чону бүрүнү-биле чүүлдүг деп уткаан.

Армияга болгаш флотка шериг албаның эрттиреринге аныяктарны белеткээрин экижидери, чоннуң шеригжи-патриоттуг кижизидилгезин калбартыры, улам ханыладыры — камгалал ниитилелиниң комитеттериниң, клубтарының, эге организацияларының дорт хүлээлгези. Нарын шериг техниказын аныяк солдаттың дүрген өөренип алыры оларның ажылының шынарындан дыка хамааржыр. Чаа Хоойлу үнгенинге холбаштыр ДОСААФ-тың сорулгалары дыка улгаткан болгаш калбарган. Камгалал ниитилели бодунуң ажылының чаа үе-чадазынче эгелеп кирген. Ниитилелдиң өөредилге организацияларының шериг-техниктиг тускай эртемниглерни белеткээриниң шынарын улам экижидери; өөредилге пункттуларынга шеригже келдиртир бүгү аныяктарның белеткелинге ниитилелдиң бүгү организацияларының идепкейлиг киржири; ниити өөредилге школаларынга, техникумнарга болгаш училищелерге эге шериг белеткелин улусчу, профессионал-техниктиг өөредилге органнарын калбартырынга ниитилелдиң организацияларының ажыл-ишчи ёзу-биле дуза чедирери — үш кол угланыышкын ол ажылдың кол мөзүзү болган турар ужурлуг. Ынчангаш массалыг-тайылбыр ажылын улам калбартса чогуур. Чаа Хоойлунуң ужур-дузазын чоннуң, аныяктарның билген турары кончуг чугула.

ДОСААФ-тың өөредилге организацияларында, клубтарында болгаш бөлгүмнеринде, өөредилге пункттуларында өөренип турар аныяк оол бүрүзү Социалистиг Ада-чуртту камгалаарынга бодунуң хамааты хүлээлгезин улам ханы тодаргайлап алыр, шериг албаның эрттирериниге чүткүлдүг белеткеттинген турар ужурлуг. Шериг албаның эрттирериниң хуусааларының кызырылганын барымдаалааш, ниитилелдиң клубтарынга өөредилге доозуп үнгеннериниң армияга келгеш, үр немелде белеткелди болгаш белеткел бедидер өөредилгени эрттеринге кирбейн, дайынчы даалгаларны күүседип шыдаар болган турары эргежок чугула.

Чаа Хоойлу армияга шериг албаның эрттирериниге аныяктарны белеткээринге тодаргай харыысалгалыг болурун партия, хөй-нииити болгаш күрүне организацияларынга, бүдүрүлге, албан черлериниң, колхоз, совхозтарның, өөредилге черлериниң удуртукчуларынга дааскан.

Бүгү камгалал-массалыг ажылдарны төпке, чер-черге-даа база ВЛКСМ ТК-биле, ВЦСПС-биле болгаш чогуур профэвилел, комсомол организациялары-биле кады чорудары чайлаш чок барымдаалаар чаагай чаңчыл болу берген. Ол бүгү ажыл Социалистиг Ада-чуртту боо-чепсектиг камгалаарынга чурттуң чонун белеткээр — кол сорулгага чагырткан турар ужурлуг деп, илеткелчи чугаалаан.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң 50 чыл болур оюнга холбаштыр ДОСААФ-тың сорулгаларын А. Л. Гетман түңнел кылдыр тодаргайлап чугаалаан.

Бүгү-ниитиниң шериг хүлээлгезиниң дугайында чаа Хоойлуга холбаштыр ниитилелдиң чорудар ажылдарының планын ДОСААФ-тың ТК-зының Президиумунуң төлевилеп кылганын пленумнуң киржикчилериниң кичээнгейинге бараалгаткан.

(СЭТА-ның корр).

ЭКОНОМИКТИГ АЙТЫРЫГЖЕ КИЧЭЭНГЕЙ

СЭКП райкомунуң пленумундан

Партияның Барыын-Хемчик райкомунуң пленумунга «Тыва даг-дугү» комбинадында экономиктиг ажылдың байдалы болгаш планнаашкынның чаа системазынче шилчииринге канчаар белеткенип турарының дугайында ооң кол инженери эш А. И. Елфимовтуң илеткелин дыңнап чугаалашкан. СЭКП Төп Комитединиң сентябрь Пленумунуң (1965 ч.) шиитпирин күүсетпишаан, экономиктиг ажылды экижидер болгаш чаа системаже шилчииринге белеткел талазы-биле комбинаттың коллективи элээн ажылдарны кылган.

Планнаашкынның чаа системазынче шилчилге болгаш экономиктиг идиг бериишкининге белеткел ажылын комбинат 1966 чылдың ийиги чартыында эгелээн. Дуржулга солчуушкуну кылыры-биле коллективтиң сан ажылдакчылары «Ураласбест» комбинадынга барып, планнаашкынның чаа системазы-биле тодаргай таныжып көрген. План килдизиниң начальниги, рудниктиң кол инженери болгаш комбинаттың директору ССРЭ-ниң Үлетпүр тудуг материалдарының министерствозунуң чанынга удуртукчу кадрларның курузун дооскан.

Бүгү бригадаларга болгаш цехтерге планнаашкынның чаа системазынче шилчииришиң белеткели болгаш экономиктиг идиг бериишкиниң талазы-биле комплекстиг планны ажылдап кылган. Инженер-техниктиг ажылдакчыларның болгаш албан-хаакчыларның киржилгези-биле 1968 чылда чаа системаның талазы-биле комбинаттың ажыл-чорудулгазының кол-кол көргүзүглериниң санаашкынын чоруткан. Белеткел ажылы чорупп турганының үезинде күш-ажылды шын организастаарының организас-техниктиг хемчеглерин ажылдап кылган. Бо байдал планга удур 1000 тонна даг-дугүн бүдүрер хүлээлгени күүсединге болгаш мактал-шаңнал фондузун тургузарынга идиг берген. Коллектив юбилейлиг чылдың 11 айларының планын ниити продукция талазы-биле 109 хуу, барааныг продукцияның — 113 хуу күүсеткен. Комбинат 11 айлар иштинде Төрээн чуртка 1599 тонна даг-дугүн пландан ажыр берген. 1965—66 чылдарда комбинаттың цехтерин бот-орулга-чарылгаже шилчиткен.

Кылдынган ажылдар бар-даа болза, чаа экономиктиг реформаже шилчииришиң белеткелинде четпестер хөй. Партком, профэвилелиниң рудкому планнаашкынның чаа системазынче шилчиир дугайында СЭКП ТК-ның сентябрь Пленумунуң айтыышкынын калбак масса ортузунга кошкак таныштырып келген. Ол айтырыг ам дээрезинде комбинаттың удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң, бухгалтер аппарадының аразында чорупп турарындан аңгыда, чогум продукцияны боттары шуут бүдүрүп турар ажылчыннарга ханызы-биле тайылбырлап таныштырбаан. Оон политиктиг болгаш экономиктиг туржук чаа планнаашкынның политиктиг болгаш экономиктиг ужур-утказын рудникте партия организациязының секретары эш Ф. Пинигин, транспорт цегинде партбюро секретары эш Н. Хомяков эки билбес болган.

Организастап тургузуп каан хөй-ниитичи экономиктиг чөвүлел болгаш экономиктиг анализ бюрозу кандыг-даа ажыл чорутпаан. Экономиктиг өөредилгени организаставаан. Планнаашкынның чаа системазынче шилчииришиң белеткели болгаш экономиктиг идиг бериишкиниң дугайында айтырыг чүгле «Тыва даг-дугү» комбинадында, ында партия организациязында эвес, районнуң бүгү партия организацияларынга, ажыл-агыйларынга хамааржыр.

— Бистиң республиканың мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи — «Тыва даг-дугү» комбинат планнаашкынның чаа системазынче шилчииришиң белеткелин колдуунда доозуп турары өөрүнчүг. Оортан дуржулга алыр ужурлуг бис. Чаа чылдан эгелеп чамдык фермаларны бот-орулга-чарылгаже шилчидер кылдыр планнаан бис — деп, «Большевик» колхозтуң экономизи эш С. Доржу чугаалаан.

Комбинатта кылдынган ажылдар хөй. Ынчанмыжок экономиктиг конференцияны, өөредилгени организаставайн турар. Чаа планнаашкын системазынга белеткелдиң чорупп турарының байдалын «Асбест дээш» солунга дыка эвээш бижип турар. Бо пленум барык-ла экономиктиг конференция хевирлиг эртип турар. Удуртукчу кадрларның экономиктиг билиин бедидер төлээде, моон соңгаар экономиктиг конференцияларны доктаамал эрттирип турарын «Барлык» совхозта партком секретары эш Чылбак-оол саналдаан.

— Комбинатта 50 ажыг тускай эртемниглер бар. Ындыг турбуже планнаашкынның ужур-утказын ажылчыннарга таныштырбааны партийжи-политмассалыг ажылдың кошкааның херечизи-дир — деп, райком секретары эш Бакулин демдеглээн. Оон аңгыда Ак-Довурактың ажылчы чонунуң ортузунга партийжи-политиктиг ажылды райкомнуң талазындан кошкак чорудуп келгенин, планнаашкынның чаа системазынче шилчииришиң белеткелин чорударынга партийжи удуртулганы күштелдирерин ол чугаалаан.

«Тыва даг-дугү» комбинатта, тудуг, транспорт организацияларында болгаш районнуң колхоз, совхозтарында чаа планнаашкын системазынче шилчииришиң белеткел ажылын чедиишкинниг чорудары партия, совет болгаш профэвилел, комсомол база ажыл-агый организацияларының удуртукчуларының экономиктиг билииниң деңнелинден хамааржыр. Ындыг турбуже 1965 чылда партия райкомунуң чанынга организастаан удуртукчу ажылдакчыларның экономиктиг өөредилгези сөөлгү үеде ара соксаан. Үлетпүр бүдүрүлгелерде, тудугда, транспортта болгаш колхоз, совхозтарда экономиктиг өөредилге база ындыг байдалда туруп турар.

Партия райкомунуң пленуму планнаашкынның чаа системазынче шилчииришиң белеткелин чорудар талазы-биле партия организацияларының сорулгаларын айыткан делгереңгей доктаалды хүлээп алган.

СЭКП райкомунуң чанынга үлетпүрнүң болгаш транспорттуң талазы-биле экономиктиг чөвүлелди тургузарын бюрога, «Тыва даг-дугү» комбинатта чаа системаже шилчииришиң белеткелиниң канчаар чорупп турарының дугайында информастыг медээлерни доктаамал чырыдарын пленум «Асбест дээш» солуннуң редакциязынга хүлээткен.

Т. ТАЛГАНЧИК.

Таджик черниң аян-шинчизи улам чаартынып турар. Хөвең тараан шөлдерниң каракка чаңчыккан аян-шинчизи үлетпүр тудугларының барааны-биле аралажы берген турар апарган. Гиссар шынаазында, Регара хоорайның кыдыы черде үвелиг метал заводун тудуп турар. Завод баштайгы продукциязын 1970 чылда бээр.

ЧУРУКТА: алюминий заводунуң тудуу.

Фото Р. Нетелевтиң. СЭТА-ның фотохроникази.

Советтер болгаш амыдырал

ДЕПУТАТТАРНЫҢ ИДЕПКЕЙИ

Амгы үеде Советтерниң эрге-хүлээлгелери калбарган болгаш оларның ролю бедээн. Ол ышкаш Советтерде депутаттар-биле ажыл база кол черни ээлеп турар. Нарын көдээ Совединде депутаттар булунун дерип кылган. Күүском кежигүннериниң ажыл-агый аайы-биле хуваалдазы, кварталда чорудар ажылдың ниити планы бар.

Көдээ Советтиң сессияларынга депутаттарның соңгукчулар ортузунга чорудуп келген ажылының дугайын чугаалашкаш, чогуур түңнелди үндүрүп турар. Нарын көдээ Советте 40 депутат бар. Олар боттарының мурнунда тургустунган харысалгалыг хүлээлгезин чедиишкинниг күүседип турар. Көдээ Совет депутады Валентина Кенден бодунуң кылган ажылының, чагыгларны канчаар күүседип келгениниң дугайында соңгукчулар мурнунга отчёдун өй-шаанда берип, оларның амыдырал байдалы-биле таныжып, ажыл-ижин сонуургап көрүп турар. Депутаттар Лидия Ширшина, Сарыг-оол Банчык, Шойжун Содунам көдээ Советтиң ажылынга боттуг дузаны чедирип, соңгукчуларның үндүрүг төлевирин хавырып берип турар. Хойжу бригаданың бригадири Сарыг-оол Банчык хойжуларның хомудал, билдириишкиннеринге чогуур үезинде харыы бээр азы оларны шиитпирлээр хемчеглерни ап чорудуп келген.

Совет эрге-чагырганың төөгүлүг 50 чыл оюнга алдар болдурган республиканың көдээ Советтериниң аразында калбарган социалистиг чарышка киришпишаан, эрткен чазын Нарын көдээ Советтиң күүскому суурну чаагайжыдар болгаш ногаанчыдар талазы-биле тускай шиитпирни хүлээп алган. Ону амыдыралга боттандырар дээш депутаттар организастыг ажылдарны чоруткан. Ооң түңнелинде суурнуң Октябрьская кудумчузунда чүс ажыг ыяшты тарып олурткан болгаш палисадникти кылган. Бажың бүрүзүнүң чанынга ыяштарны тарып олурткулаан. Депутаттарның чорудуп турар ажылын көдээ Совет даргазы Кыргыс Чыпсынович Белчир багай эвес удуртуп келген. Организас-массалыг ажылдарны чорударынга депутаттар улуг күш дээрзин практика бадыткап турар.

Көдээ Советтиң ажылы хөй талалыг. Чоннуң культурлуг амыдыралының деңнелин көдүрер талазы-биле улуг ажылдарны чорудуп турар. Мурнунда Нарында кижи эмнелгезиниң ажылы дыка кошкак турган. Келген фельдшерлер чон ортузунга эмнелге-профилактиктиг ажылдар чорутпас, ажылынга харысалга чок чоруун көргүзүп турган. Ам Нарында эмнелге пунктузунда эмчи Хеймер-оол Хирлиг-оолович Монгуш чоннуң кадыкшылы дээш дүн-хүн дивейн, могаг-шылаг чок ажылдап турар. Чаа чылда маңаа 25 оруннуг эмнелге ажыттынар. Эрткен чылын суурда амыдырал хандырылга комбинадының салбыры ажыттынган. Ында идик дааарар мастер коммунист Нам-оол Мөнге хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип келген. Суурда радио белдири, харылзаа салбыры, хлеб быжырар чер, чунар бажың, аалчылар бажыңы, столовая доктаамал ажылдап турар. Өскээр чугаалаарга, хоорай биле көдээниң аразында туруп турар ылгалды чоорту узуткаарының оруу салдынып эгелээни бо. Каш чыл бурунгаар хойжулар, саанчылар шупту кидис өглерге чурттап турган болгай. Суурнуң чонун электри чырыы-биле хандырып эгелей бергенде, Шолук-Аксы ферманы, № 1 бригаданың төвүн чырык-биле хандырар чагыгны соңгукчулар депутаттарга киирген. Ол айтырыгны чугаалажып тургаш, амыдыралга боттандырган.

Сөөлгү ийи кварталда көдээ Советке ажылчы чоннардан кирген хомудал, билдириишкиннерниң ээлери чогуур өй-шаанда харыыны алган. Нарын көдээ Советтиң даргазы Кыргыс Чыпсынович Белчир чоннуң негелде, хомудалдарынга, билдириишкиннеринге дыңнангыр болгаш сагыш човангыр болуп турар. Киирген билдириишкиннер ис чок баар ындыг таварылга турбаан.

Колхоз баштаар чери-биле көдээ Совет аразында сырый харылзаалыг. Күүском кежигүннери, депутаттар колхоз бүдүрүлгезинге чоннуң киржилгезин калбаа-биле хаара тудуп турар. Колхоз бо чылын күрүнеге дүк, эът садарының планын күүседип шыдаан. Школа назылыг уругларны өөредилгеже хаара тудар ажылга депутаттар база идепкейлиг киришкен. Амгы үеде Нарын ортумак школазында 372 өөреникчи бар. Өөредилге чылының эгезинде школага келбейн барган уругларны депутаттар дамчыштыр — көдээ Совет школаже эгиткен.

Кыргыс Чыпсынович хамааты камгалалының талазы-биле чон ортузунда тайылбыр ажылын чорудуп турар. Нарынның чурттакчыларынга тускай программа ёзугаар хамааты камгалалының кичээлдерин эрттирген.

Н. ДАКАА.

Шөлдерже

Органиктиг чемишчидилге келир чылда бедик дүжүт өстүреринге магадылалдарның бирээзи. «Улуг-Хая» совхозтуң тараажылары, часкы ажылдарга өске белеткелдер-биле кады, өдекти тарылга шөлдеринче чедиреринче чугула кичээнгейни салып турар.

Органиктиг чемишчидилге сөөртүрүнүң бир механизастаттынган звенозун мында тургускан. Ону эш Кыргыс удуртуп турар. Звенода «Беларусь» деп 7, илчирбелиг 1 тракторну быжыглаан. Бо техниканың дузазы-биле механизаторлар хүнде тракторнуң 40 тергезиниң ишти өдекти шөлдерге чедирип турар. Ам үеде ниитизи-биле 700 тонна хире өдекти тарылга шөлдеринде аппарып төккен.

Шеверлекчилер

Көжүп чоруур № 586 мехколоннада Тамара Опай-оолга удурткан шеверлекчилер бригадазы юбилейлиг чылда көскү чедиишкинниг ажылдаан.

Ол бригада ийи-ийи квартиралыг 35 бажыңның шеверлел ажылын кылыр планныг турган. Эрткен 11 айларның дургузунда шеверлекчилер 41 бажыңны штукатурлап, чугайлап, будаан.

Тамара Балдыжыковна шеверлел ажылынга мергежээн тудугжу. Ол ышкаш билдилиг организакчы болуп шыдаан. Ооң удуртуп турар коллективинде мурнакчы шеверлекчилерниң саны көвүдеп олурар. Мария биле Оюмаа Сенгиилер, Түлүш Санданмаа, Тамара Намдак олар тудугжу разрядын бедидип, мурнакчыларның одуруунче үнген.

Көдээ тудугжуларның ажыл-херээн Улуг-Хем районнуң чурттакчылары мактап турар.

О. ТҮЛҮШ.

Чекистер дугайында ном

«Бодунуң кижилери-биле маргыжып, хорадап турда безин, ылап чазык сеткилдиг чаңнаар, тергиин чалбышчы. Чогум Совет күрүнениң дайзыннары-биле көржү бергенде, — дош дег апаар». Юрий Герман «Дош-биле чалбыыш» деп очеригинге Ф. Э. Дзержинскийниң дугайын ынчалдыр бижээн. БОК-туң алдарлыг байырлал оюнуң бүдүүзүнде Москваның ном магазиннеринге көстүп келген «Чекистер» деп чыынды чогаалдар ному ол очерк-биле эгелеттинген.

Чыынды чогаалдар ному күрүнениң айыыл чок чорук органнарынга ажылдап чораанының дугайында алдарлыг чекистерниң сактыышкыннарындан база Ленинград чогаалчыларының документалдыг тоожуларындан, рассказтарындан тургустунган. Парлаттынган материалдар хамааты дайынның болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында, совет улустуң амыдыралының өске-даа үелеринде Ленинград чекистериниң хөй талалыг, күжениишкинниг ажыл-чорудулгазын тоожулаан.

Ленинградтың парлалга чериниң үндүрген ол номун документалдыг чуруктар-биле каастаан. Ылаңгыя Ф. Э. Дзержинскийниң 1911 болгаш 1914 чылдар үезиндеги, ховар чуруктарын ында парлаан.

(СЭТА-ның корр.).

Надежда Венедиктовна Василевич Кызылда № 1 поликлиниканың кыжалап аараан кижилер эмнээр кабинединде үр үениң иштинде кызымаккай ажылдап, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип турар. Аныяк медсестра кыс эмчи коллективиниң чоргааралы апарган.

ЧУРУКТА: Н. В. Василевич.

К. ОЮННУҢ фотозу.

КӨК-ЧЫРААЖЫЛАР МУРНУНДА

Көк-Чыраа көдээ Советтиң күүскому СЭКП ТК-ның март, сентябрь Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле ажылчы чоннар ортузунга чамдык ажылдарны чоруткан. Көдээ болгаш суур Советтериниң ажылын экижидер дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын Советтиң бирги сессиязынга чугаалажып көргеш, хүлээп алдынган шиитпирниң күүселдезин бүрүн чедип ап шыдааның Советтиң даргазы эш Самбуу сессияга илеткелинге демдеглээн. Ам үеде районда алды көдээ Советтерниң аразында калбарган социалистиг чарыштың бирги черинде ол Совет чорупп турар. Көдээ Советке хамааржыр «Улуг-Хая» совхоз юбилейлиг чылдың дүжүдүнден 4514 тонна тарааны күрүнеге садып, планын 2,5 катап ажыр күүсеткен. Ам келир чылдың дүжүдүнге четчир санныг үрезинни уруп белеткээн.

Мал ажылының продуктуларын чүгле дүктү безин 56 тоннаны күрүнеге садар тургаш, 58 тоннаны дужааган. Эът планы 100 хуу күүсеттинген. Совхозтуң мурнакчы малчыннарының саны өзүп турар. Ховалыг Семчит-оол, Ховалыг Доруун-оол, Александр Өлчейбен, Виктор Шойнуу, Максим Чаш-оол олар төрүүр 100 хойга онааштыр 100-тен хөй хураганны, бир баштан-на 2,6 килограммдан өрү дүктү кыргып алгаш, юбилейлиг чылда эң дээре ажылдааннар. Эрткен чылдарга деңнээрге совхоз бо чылдың мал кыштагладыышкынынче организастыг кирген. Мал чеминге хереглээр курлавырлар фермаларда, кыштагларда кыштың берге үезинге четчир кылдыр чедиртинген. Арыг-Бажы, Хайыракан, Көк-Чыраа суурларда ниитизи-биле 18 чуртталга бажыңнары ажыглалда кирген болгаш 32 өг-бүле чаа бажыңнарже көшкен. Малчыннарга беш бажыңны тудуп берген.

Советтиң күүскому ажылчы чоннар ортузунга бүгү организас-массалыг ажылдарны план ёзугаар чорутпушаан, сессиялар болгаш күүскомнар эрттирерде азы ону белеткээрде көдээ Советтиң депутаттарын, доктаамал комиссияларның кежигүннерин калбаа-биле киириштирип турар. Чыл эгезинден бээр көдээ Советтиң сессиязы алды удаа, күүском хуралы 26 катап болган. Хамаатыларның хуралын 13 удаа эрттирген. Аңаа ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң чугула айтырыгларын чугаалажып, четпестерни эдериниң тодаргай хемчеглерин ажылдап кылып, үндүрген шиитпирлерниң күүселдезин чедип алыры-биле депутаттарны болгаш Советтиң өске-даа активтерин эвилелдеп келген. Советтиң депутаттары: В. Комбуй-оол, О. Яң-оол, А. Дугаржап, М. Дагбалдай олар үлегерлиг ажылдап турарын илеткелчи демдеглээн. Отчёттуг үениң иштинде 40 депутаттың 38-зи соңгукчуларынга отчёттарын бергилээн.

Чедиишкиннер-биле чергелештир Көк-Чыраа көдээ Советтиң ажылында улуг четпестер барын эш Самбуга болгаш санал берген эштер айыткан. Доктаамал комиссиялар коллективтерниң планныг сорулгаларының күүселдезин кошкак контрольдап келген. Мооң түңнелинде совхоз күрүнеге сүт садарының чыл планын күүседип шыдавазының кырында апарган. План 770 тонна турда, декабрь 1-ге чедир 710-на тонназы дужааган. Мыйыстыг бода малдың баш санын өстүрериниң планы күүсеттинмээн, кандыг-даа малдың өлүп-хорааары ам-даа кызырылбаан.

Хендерге салбырның эргелекчизи Я. Доржу, Арыг-Бажы суурда депутаттар бөлүүнүң даргазы О. Яң-оол, Хайыракан салбырның эргелекчизи Б. Начын-оол, совхозтуң директору эш Куркутов болгаш өске-даа депутаттар сөс ап чүве чугаалааш, бар четпестерни чайладырының аргаларын айыткан болгаш сессия бо талазы-биле тускай шиитпирни хүлээп алган.

О. ТАВАА.

Чагыглар күүсеттинип турар

Хендергениң № 27 соңгулда округундан Улуг-Хем район Совединиң депутады эш Норбу соңгукчуларынга отчёт кылып, ужурашкан.

Депутат соңгукчуларының чагыгларын күүседир талазы-биле кызымаккай ажылдаан. Ооң идепкейи-биле «Улуг-Хая» совхозтуң Ак-Тал салбырында харылзаа салбырын тургузуп, радиожуткан. Мурнунда көжүп чоруур кино турган болза, ам ында доктаамал үнүп турар. 25 бичии уруглар турар яслини ажыглалга киирген. Ак-Тал биле Кызыл аразынга автобус доктаамал чорупп турар апарган болгаш өске-даа айтырыгларны шиитпирлээринге идепкейин көргүскен.

Аңчының олчазы

Монгуш Майдырович Биченей Чөөн-Хемчик районда хоочун аңчыларның бирээзи. Ол аныяандан тура аңнап чораан болгаш Шеми, Чыргакы, Хендергей, Чадаана ынчаар, Саян аар ийинде аң-дииңниг черлерни эки билир. Аң-меңниг черлерни, аңның аажы-чаңын эки билири — аңчының чедиишкиннериниң үндезини.

Хоочун аңчы бо юбилейлиг чылда 250 дииң дужаар деп керээ чарып алган. Бирги аңнаашкынында ол 150 дииңни, ийиги аңнаашкынында 100 дииңни өлүргеш, керээзин күүсеткен. Эрткен чылын 150 дииңни, 5 дилгини белеткеп черлеринге дужаагаш, база эки көргүзүглүг болган. Монгуш Майдырович аңнаарын ам-даа үргүлчүлеп турар.

Х. АРАКЧАА.

КАПИТАЛИЗМДЕН СОЦИАЛИЗМЧЕ

МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМНИҢ ҮНДЕЗИННЕРИН ӨӨРЕНИР ШКОЛАЛАРНЫҢ ДЫҢНАКЧЫЛАРЫНГА БОЛГАШ ПРОПАГАНДИСТЕРИНГЕ

Социализмниң политиктиг экономиязының курузун өөренири бо темадан эгелээр. Ук теманы өөренир сорулгазы — капитализмден социализмче шилчииришиң экономиктиг дүрүм ёзугаар чүүлдерин илередири, бүдүрүлгениң социалистиг аргазын тургузары, ниитилел амыдыралының бүгү-ле талаларынга социализмниң тиилелгези дээш улус массаларның демиселин баштаан пролетариат диктатуразының шиитпирлээр ужурлуг сорулгаларын көргүзери болур.

Бо теманы өөрениринге 4 шакты чарыгдаарын программада айыткан: 2 шак лекция, 2 шак катаптаашкын (беседалажыышкын). Борта дараазында айтырыгларны сайгарып өөренирин сүмелеп болур:

1. Капитализмден социализмче шилчилге үезиниң эргежок чугулазы болгаш ооң алыс утказы.
2. Социализмни тургузарының ленинчи планы болгаш ону боттандырганы.
3. ССРЭ-ге социализмниң тиилээни болгаш бүгү делегейге ооң ужурлугазы.

Капитализмниң политэкономиязын өөренгеш, бүдүрүлгениң капиталистиг аргазының төөгү талазы-биле кызыгаарлыг чоруунуң болгаш ону бүгү делегей масштабы-биле социализм-биле солуурунуң чайлаш чогуунуң дугайында түңнелди кылып болур. Ол чорук ниитилел хөгжүлдезиниң объективтиг (боттуг болгаш кижилерниң тура-соруундан хамаарышпас) хоойлуларынга үндезилеттинген. Капитализмден социализмче шилчииришиң объективтиг болгаш субъективтиг (кижилерниң тура-соруундан хамааржып болур) белеткелдерин бо теманың бирги айтырыының талазы-биле катаптаашкын кичээлинге хандыр өөренири чугула. Социалистиг бүдүрүлге харылзаалары эрги ниитилелдиң дөжээнге ала-чайгаар чүге тыптып болбазыл? Бо айтырыгны катаптаашкын кичээлинге тодаргайлаары негеттинип турар.

Социалистиг бүдүрүлге харылзаалары капиталистиг бүдүрүлге харылзааларынга үндезини-биле удурланышкак болганда, социалистиг бүдүрүлге харылзаалары капитализмниң дөжээнге канчап-даа тыптып, тургустунмас. Капитализм аңаа-ла буступ дүже бээр, боду узуткаттына бээр азы социализмче тайбың ёзу-биле шилчип кире бээр дугайында янзы-бүрү хоозун болгаш оппортунистиг шын эвес теорияларны буржуаз тургузугнуң камгалакчы суртаалчылары идип үндүрүп турар. Социалистиг болуушкуннарны, угланышкыннарны бөдүүнү-биле көвүдедириниң аргазы-биле социализмче шилчип болур деп олар бадыткап турар, тодаргайлаарга: капитализмниң дөжээнге социализм ала-чайгаар өзүп турар дээн хоозун бадыткаашкын-дыр. Буржуаз идеологтар күрүне-монополистиг күштелген угланышкынны социалистиг күштерниң хөгжүлдези-дир деп мегелеп, а буржуаа күрүне аңгыларны баштап, ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын камгалап турар деп чулчуруп турарлар. Реформистиг болгаш ревизионистиг ындыг бадыткаашкыннарның хоразы чүдел дизе, буржуаз күрүнениң аңгы талазы-биле мөзүзүн чажырарында, революстуг демиселден пролетариатты чартыктырарында болур. Күрүне-монополистиг капитализм херек кырында социалистиг революцияга чүгле материалдыг белеткелдерни күштелдирип, социалистиг революцияже кирериниң эжии болуп турар, ынчалзажок үндезин сый шавышкын чокка, тайбың байдал-биле социализмче ол кажан-даа шилчивес.

Социалистиг революцияны тайбың болгаш тайбың эвес арга-биле боттандырып болур, ынчалзажок революцияны тайбың боттандырары дээрге, аңгы демиселин соксадыры эвес дээрзин дыңнакчылар билип алыр ужурлуг. Ынчаарга, социалистиг революцияның тайбың хөгжүп, боттаныры дээрге, аңгы демиселин соксатканы болур деп, ревизионистер мегелеп турар болгай.

Чамдык чурттар капитализмни оюп эртпишаан, социализмче шилчип болур дугайында (чижээ, Моол, Тыва капиталистиг хөгжүлдени оюп эрткеш, социализмче шилчээн болгай) айтырыгны тодаргайлап өөренири чугула. Бо айтырыгның талазы-биле Владимир Ильич Ленин мынчаар айыткан: кожудангай чурттар сайзыраңгай күрүнелерниң пролетариадының дузазы-биле капитализмни оюп эртпишаан, баштай социализмче, а ооң соонда — коммунизмче шилчип болур.

Социалистиг экономиканы тургузарынга пролетариат диктатуразының ролюнуң дугайында айтырыгны тайылбырлавышаан, пролетариат диктатуразының бар болуру ниитилелди революстуг ёзу-биле чаартырының дүрүм ёзугаар ниити чүүлү болгаш ыяавыла албан негелдези болуп турар дээрзин демдеглээри эргежок чугула.

Пролетариаттың диктатуразы дээрге, аңгы демиселиниң чаа хевирлерге уламчылалы-дыр. Ынчалзадаа социалистиг революция тиилээн соонда пролетариат диктатуразының кол сорулгазы күчүлээшкин эвес, а тургузуушкун, социалистиг ниитилелди тургузары болуп турар. Пролетариат диктатуразының кандыг хевирлерин дыңнакчылар билирлерил, ынаар оларның кичээнгейин углаар херек.

Социализмни тургузарынга Коммунистиг партияның удуртукчу болгаш башкарыкчы ролюнуң дугайында айтырыгны оон ыңай өөренири эргежок чугула.

Оон капитализмден социализмче шилчииришиң үезинде экономиктиг укладтарны болгаш аңгыларны тодаргайлап тайылбырлаарынче шилчиир. Капитализмден социализмче шилчииришиң үезинде экономика чүге хөй укладтарлыг (чадаларлыг) болуп турарыл?

1. Социалистиг бүдүрүлге харылзааларын чаңгыс согуушкун-биле тургузары болдунмас. Чүге дээрге, бүдүрүлгениң бүгү-ле чепсек-херекселдерин хары угда национализастаары (бүгү-ниитиниң болдурары) чедип алдынмас. Пролетариаттың диктатуразы баштай бүдүрүлгениң чүгле кол чепсек-херекселдерин национализастаар болганда, капиталистиг бүдүрүлге харылзаалары чамдык үениң дургузунда артып калыр.
2. Экономиктиг чамдык укладтар капитализмден артып калыр. Экономиктиг уклад деп чүл ол? Өнчүнүң кандыг бир хевиринге үндезилеттин-

АЖААЛДА БОЛГАШ САНАЖЫЛГА

(Садыг министриниң кичээнгейинге)

Бо чылын агаар-бойдустуң байдалы ногаа, картофель өстүреринге таарымчалыг эвес болза-даа, республиканың ажыл-агыйлары бо продуктуларны бүдүрер талазы-биле чамдык ажылдарны кылган. Чурттакчы чонну ногаа, картофель-биле хандырарынга садыг министерствозунуң баазаларында 700 тонна картофель, 213 тонна ногаалар, 200 тонна согуна бар. Респотребсоюзтуң белеткел контораларында база четчир хемчээлдиг картофель, ногаа аймаа белеткеттинген.

Картофельдиң болгаш ногаа аймааның курлавырын тургузарынга хоорайларга чоок ажыл-агыйлар көскү улуг-хууну киирген. «Межегей» совхоз садыг министерствозунуң төп баазазынга 400 ажыг тонна картофельди, 185 тонна капустаны дужааган. «Барлык» совхоз Ак-Довурак хоорайның ОРС (ажылчыннар хандырылгазының килдизи) баазазынга 210 тонна картофельди, 100 ажыг тонна капустаны дужааган. Барыын-Хемчик районнуң белеткел организациязы 113, Чөөн-Хемчиктиң — 241, Улуг-Хемниң — 246, Таңдының — 339 тонна картофельди белеткээннер. Ооң түңнелинде, садыг министерствозу ниитизи-биле 1460 тонна картофельди азы планын 95,4, ногаа аймаан 511 тоннаны азы планын 52 хуу, респотребсоюз 1450 тонна картофельди азы планын 122,9 хуу, ногаа аймаан 460 тоннаны белеткеп, планнарын ынча хуу күүсеткилээн.

Картофель болгаш ногаа аймаан үндүр садыглаары-биле чергелештир, оларның чемгир шынарлары үрелбес кылдыр шын кадагалаары чугула. Бо талазы-биле ажылды эки боттандырарда складтарны, чер подвалдарны эки чылыглаары, септээри, аңаа чогуур температураны доктаамал сагыыры чугула. Чамдык белеткел организациялары бо продуктуларны шын шыгжап кадагалаарының негелделерин каржызы-биле хажыдып, чылдан чылче хөй тонна ол янзылыг продуктуларны үрелдир шыгжап, төтчеглеп келгениниң фактылары барын дорт айтыры чугула. Республиканың садыг министерствозунуң Кызылда баазазы 1965, 1966 чылдарда 1200 тонна картофельдиң чемгир шынарларын донуруп кудулаткаш, спирт кылыр заводче чоруткан. Ак-Довуракта ОРС-туң баазазы картофельди, ногаа аймаан база багай шыгжап келгениниң түңнелинде, ажыглал чок болуп үрелип каарга, үндүр бижип, күрүнеге хөй когаралды чедирген турган. Амгы үеде ол ОРС-туң баазаларында байдал эрткен чылдардан экижиир туржук, харын улам дорайтаан. Ында складтарга чылдың эгезинден тура 310 тонна картофельди урган. № 2 складка урган картофельди ажылчыннар кылаштажыр черден бээр тарады уруп каапкан. Ажылчыннар ооң кыры-биле кылаштажып, чуура базып, үреп, картофель аарыглары тыптырынга таарымчалыг байдалды тургузуп турары канчап-даа таарышпас. № 1 склатта урган картофель-биле кады 10 тонна репа-согунаны урган, шыгжалда үезинде картофель 2—3 градус чылыг, а согуна 2—3 градус соок температураны негээр. Ынчангаш репа-согуна ам үнүп, аарып, дүдүп баксырап эгелээн. Ол ышкаш дузаан капуста чаңгыс аай температура чоктуң хараазындан хөлүн эрттир ажып турар. Репа-согуна шыгжап турар тускай склаттың иштиниң температуразы бедик, ооң түңнелинде согуна үнүп, дүдүп чыдар. Ону сайгарар, температуразын таарыштырар ажылдарны ёзу барымдаалап, кончуг шүшпен чорудуп келген.

Ол складтарда агаарның өл-шыгын хынаар чаңгыс-даа херексел чок, а агаарның изиг-соогун хынаар термометр бүгү складтарда чүгле ийи, ынчангаш согуна болгаш дузаан капуста шыгжаан складтарда температура байдалы шуут билдинмес. Кызылдың болгаш Ак-Довурактың складтарының септелгезин ёзу барымдаалап чорутпаан: Ак-Довурактың картофель складтарының кырының довураа чуга, ханалары өттүр көстүп турар ойбак, соңгалары чылыглаттынмаан, ынчангаш складтар ишти ам хыраалап, донуп, картофельдиң кыры шыгып, хана өттүр донуп эгелээн. Мындыг дүвүреззиниг байдал тургустунуп келген турбуже, ол организацияның удуртукчулары эштер Банникова, Попова олар кандыг-даа хемчег албайн, билбээчеңнеп олуруп турарлар. Бо чугула аъш-чем, үрезин продуктуларының үрелирин канчап болдуруп болурул?

Белеткел организациялары ажыл-агыйлардан садып алган картофельдиң болгаш ногаа аймааның өртек-үнезин бо үеге чедир санап бербейн турар фактылар бар. Бо дээрге ийи таланың чөпшээрешкен керээ — контрактацияның негелделерин каржызы-биле үреп турар улуг четпестер-дир. Хүлээп алган продукцияның санажылгазын беш хонуктан эрттирбейн чорударын ында негеп турар болгай. Ак-Довуракта ОРС «Барлык» совхозтан сентябрьның төнчүзүнде хүлээп алган 140 тонна ажыг картофелиниң өртээн ноябрь 21-ге чедир узамдыктырып келгеш, ам төлээн. Ол ышкаш, бо түңге дүүштүр садыгның 9 хуу казылдазын кылыр турбуже, 14 хуу казылданы кылгаш, 588 рубль ажыг түңнүг акшаны чедир төлеп бербээн. Ол ышкаш, керээ — контрактацияның негелдезин ёзугаар өй-шаанда төлеттинмээн түңнүнге, база сан-түң болгаш шынар талазы-биле шын эвес хүлээп алганы дээш, ол түңнүнге хамаарыштыр 5 хуу торгаалды белеткел организациязы төлээр ужурлуг. Бо талазы-биле 488 рубльди база шилчитпээн. Ынчангаш ниитизи-биле 6939 рубльди өй-шаанда шилчитпээни хыналдадан илерээн. Дужааган продукцияның шынар болгаш санажылга талазы-биле хыналданы ажыл-агыйларның удуртукчулары кошкак чорудуп турар. Ооң түңнелинде, алза чогуур орулгазын олар чидирип турарлар. Чижээ: Ак-Довурак хоорайның ОРС чери, ооң бухгалтериязы ажыл-агыйларның удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң, бухгалтерия ажылдакчыларының кошкаан ажыглап алгаш, санажылга чорударда чамдыкта үндезин чок казылданы кылып турарын «Барлык» совхозтуң үстүнде чижээнден тодаргай көрүп болур. Ол совхозтуң дужааган 140 тонна картофелиниң 10 тонназын биче, үүрмек, чара бастырып, кестирип каапкан дээш килограммны 4 көпеекке хүлээп алгаш, 341 рубль 70 көпеекти чедир төлеп бербээн. Довурак картофельге холушкан дээш 6 тонна ажыг картофельди шуут-ла өртек чокка казып алган. Ол казылдаларның лабораторияга хынаан анализи азы ол картофельдиң шынарының багайының дугайында кандыг-даа документилер чок болган.

Ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглери болгаш белеткел организацияларының ажылдакчылары продукцияның шынары, оларны садып алганы дээш санажылганы шын чорудары дээш демиселди чугулалап көөрү ам черле херек апарган дээрзин уттпас болза эки.

М. БАДЫ-НАЗЫН,

республиканың көдээ ажыл-агый продуктуларының шынар талазы-биле күрүне инспекциязының улуг инспектору.

Делегей бо хүннерде

ВДР-ниң Чазак чөвүлелиниң хуралы

ХАНОЙ. Вьетнамның Демократтыг Республиказының күрүне эрге-чагыргазының дээди күүсекчи органы—Чазак чөвүлелиниң хуралынга 1968 чылда күрүне планын болгаш бюджедин чугаалажып көрүп, хүлээп алган.

1967 чылда америк империалистер Соңгу Вьетнамның девискээрин агаардан болгаш далайдан кадыг-дошкуну-биле бомбалап, боолаарын күштелдирген турзажок, бүдүрүлгени быжыглаар болгаш хөгжүдеринге, камгалалдың хереглелин хандырарынга, а ол ышкаш улустуң амыдыралын хандырарынга улуг чедиишкиннер чедип алдынган.

1967 чылда күрүне планын күүседиринге чедип алган тиилелгелер акы-дуңма социалистиг чурттарның деткимче, улуг болгаш үнелиг дузаламчызы-биле холбаалыг деп, Чазак чөвүлелиниң дыңнадыында чугаалап турар.

(СЭТА).

ХАНОЙЖЕ ХАЛДААШКЫН

ХАНОЙ. СЭТА-ның корреспондентизи Б. Петровтуң дамчыдып турары болза:

Вьетнамның Демократтыг Республиказының найысылалынче америк ужар-чүүлдүң мөөннеттинген халдаашкыны алдыгы хүнде улаштыр үргүлчүлеп келген. Ракеталар башкарган шарик бомбалар, янзы-бүрү системаларның ужар-чүүл бомбалары Ханойнуң чуртталга кварталдарынга болгаш ооң чоогунда черлерге дүжүп турар.

Кадыг-дошкун бомбалаашкынның болгаш боолаашкынның айыылынга херээженнер, кырганнар, бичии уруглар таваржып турар. Хоорайның хөй кудумчуларында бажыңнар үрелип бузулган.

Ханойнуң камгалакчылары декабрь 14-тен 18-ке чедир 12 америк самолётту дүжүр аткан.

Ажылчы чоннарның күсели-биле

ЛОНДОН. СЭТА-ның корреспондентизи О. Пивоваровтуң дамчыдып турары болза:

Великобританияның премьер-министри Вильсон чурттуң экономиктиг байдалын экижидериниң эрге-ажыы дээш ажыл төлевирин дорайтадырынга болгаш иштики хереглелди улам ыңай кызырарынга чөпшээрелди бээринге профэвилел удуртукчуларын бүзүредир дээр оралдажыышкынынга бодунуң политика талазы-биле бүгү-ле оптуг аргазын база катап ажыглаар ужурга таварышкан. Парламентиниң хуралынга Вильсон ажылчы чоннарның чаа качыгдалдарга таваржырының эргежок чугулазының дугайында медегелди кылган. Ол хуралдың соонда дораан-на англи премьер-министр тред-юнионнарның британ конгрезиниң экономика комитединиң кежигүннерин бодунуң резиденциязынга хүлээп алган. Ол хүлээп алыышкынга сан министри, экономика министри болгаш күш-ажыл министри олурушкан.

Херектиң алыс ужурун билир хайгааракчыларның дыңнатканы-биле алырга, келир чылда ажыл төлевирин ортумаа-биле 3—4 хуу бедидер деп тургускан шоолуг эвес негелдезинден ойталаарынче профэвилел удуртукчуларын бүзүредип, көгүдүп турган. Ол негелде болза, Англияга фунт стерлингилер үнезин кудулаткан түңнелинде өртектерниң аажок аартаанының байдалдарында тургускан чөгенчиг негелде-дир. Келир чылдың ийиги чартыында ажыл төлевирин бедидеринге чазак чөпшээрешкен таварылгада бирги чартыында ажыл төлевирин шуут дорайтадырынга чөпшээрежиринге боттарының белениң тред-юнионнарның британ конгрезиниң удуртукчулары чөвүлел хурал эгелээриниң мурнунда медеглээн.

Чөвүлел хуралдың түңнелдери билдинмес. Ындыг болза-даа тред-юнионнарның британ конгрезиниң барыын удуртулгазы моон соңгаар-даа дүжүп бээр таварылгада безин, чурттуң экономика айтырыгларын хамыктың мурнунда ажылчы чоннарның күсели-биле шиитпирлээр дээр чазактың политиказынга профэвилелдериниң аңаа кежигүннериниң шуут-ла таарзынмас чоруу-биле холбаштыр улуг моондактардан чазак чайлап шыдавас деп, ында бодап турар.

ДАШТЫКЫ ХЕРЕКТЕР МИНИСТРЛЕРИНИҢ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫ

ВАРШАВА. (СЭТА). ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң бажыңынга декабрь 19-та Чоокку Чөөн чүкте байдалдың дугайында айтырыгның талазы-биле Европаның социалистиг чурттарының даштыкы херектер министрлериниң чөвүлел хуралы эгелээн. Аңаа Болгария Улус Республиканың, Венгрия Улус Республиканың, Герман Демократтыг Республиканың, Польша Улус Республиканың, Румыния Социалистиг Республиканың, Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң, Чехословакия Социалистиг Республиканың болгаш Югославияның Социалистиг Федеративтиг Республиказының төлээлери киржип турар.

ИЗРАИЛЬ АГРЕССОРЛАРНЫҢ ДАЙЫН ПЛАННАРЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чаа чепсекти садып алыр дугайында дилегни Израиль Каттышкан Штаттарга киирген.

«Нью-Йорк таймс» солуннуң Вашингтонда корреспондентизи Джон Финниниң бижип турары-биле алырга, «Ф-4 фантом» дээр хевириниң үнден артык дүрген ужудар шуургедекчи-бомбалакчы 50 самолётту Каттышкан Штаттардан Израиль садып алыр бодап турар. Оон аңгыда чаа чепсекти, ооң иштинде реактивтиг самолёттарны болгаш ракеталарны Каттышкан Штаттар садар дугайында бүзүрелди АКШ-тың чазаандан база алырын Израиль күзеп турар.

Кыдатта болуушкуннар

Чоокта чаа Чанша хоорайга (Хуань можу) «культура революциязы» дээр чүвезинге удур «хоралакчы ажыл-чорудулгазы» дээш буруудаттырган «дайзыннарны» судтаан. «Хуань жибао» солуннуң дыңнатканы-биле алырга, 16 «кемниг херектеннерни» судтаан шиткел доктаалды үндүрген болгаш оларның иштинден дөрт кижини ол-ла дораан азып өлүрген. Ол болуушкунга холбаштырган мурнуку чүүлүнге «Хуань жибао» солуннуң бижээни: Мао Цзэ-дунуң шугумунга удурланыкчылар «ыдыктыг эвилелди тургузуп», чепсектиг көдүрлүүшкүнү организастаан болгаш өске-даа хоралакчы ажылды кылып турган.

Пекинде цзаофаньчыларның болгаш хунвэйбиннерниң янзы-бүрү бөлүглелдериниң аразында демисел чидиг хевирлерже хаая эвес шилчип турар. Пекинниң демир-орук институдунга болган «ханныг месилдежиишкинниң», «Цинхуа» университединге болгаш өске-даа өөредилге черлеринге месилдежиишкиннерниң дугайын хунвэйбинчи дацзы баолар чугаалап турар. Электри лампа заводунга болган месилдежиишкиннер дугайында медээ найысылалга база билдингир апарган. Ол месилдежиишкиннерниң үезинде бүдүрүлгениң Херминде Мао Цзэ-дунуң улуг тураскаалын үрегдээн.

Кыдатта «экономизмге удур демиселди» шапкынчыдып чорударын үргүлчүлевишаан. Ажылчы чоннарның амыдыралчы эргелеринге удур шаап халдаашкынны ол лозуңнуң алаа-биле чорудуп турар. Күш-ажылдың, материал талазы-биле идиг беришкиниң принциптерин, ажылчы чоннарның чаагай амыдыралын бедидерин «экономизм» дижирлер. Чижээ, «Синь аньхуэй бао» солун чамдык бүдүрүлгелерде шаңнал болгаш материалдыг дузаламчыны тыпсырын, немелде төлевирниң системазын ажыглап турарын шыңгыы буруу шаап турар. Бо бүгү болза, «дүмбей шуурган дег контрреволюстуг экономизмниң илерели-дир» деп, солун чулчуруп турар. «Чамдык кижилер ажыл төлевири болгаш өске-даа материал-амыдырал айтырыглары дээш массалыг демиселди организастап, ажылдаар черип каггаш чоруп турар» деп, ол-ла солун бижээн.

«Ганьсу жибао» солун ажылчы чоннарга материал талазы-биле идиг беришкиниң принцивин буруу шапышаан, ККП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, Күрүне чөвүлелиниң премьериниң оралакчызы, Күрүнениң план комитединиң даргазы Бо И-бону буруудадып, ол принциптиң чорудукчузунуң бирээзи болур деп айтып турар. «Ганьсу жибао» солуннуң сөзү-биле алырга, материал талазы-биле сонуургалдың принцивиниң талалакчылары Ганьсу можуда база бар. Оларга ККП ТК-ның Соңгу-Барыын бюрозунуң бирги секретары болгаш ККП-ниң можу комитединиң секретары турган Ван Фэн, өске-даа партия болгаш күрүне удуртукчулары хамааржыр деп, солун бижээн.

Дашкаар үндүрер кыдат бараанннарның 1967 чылда күскү ярмарказы Гуанчжоуда хагдынган. Капиталистиг элээн каш чурттардан, колдуунда Япониядан болгаш ГФР-ден садыгжылар аңаа киришкен.

Ындыг болза-даа ярмарка үезинде херек кырында чарган керээде барааннарның үнези хөреңгитен бөлүктерниң идегелин бадыткаваан деп, Япониның Киода Цусин агентилели демдеглээн. Чугула хереглелдиң барааннары чок болган ужурунда хөй япон фирмалар боттарының төлээлекчилерин ярмаркадан хуусаа бетинде кыйгырты берген дээрзин агентилел бижээн. Кыдаттан шой, демир руда болгаш хөмүр-даш алыр дугайында дыка эвээш керээлерни чарганынче кичээнгейни Япониның «Нихон кэйдзай» солуну көрүндүрүп турар. Солун бо фактыны «культура революциязының» уржуктары-биле холбаштырып турар. «Культура революциязы» Кыдаттың үлетпүрүн болгаш транспортун сандарадып, чурттуң экономика хөгжүлдезин каш-каш чылдарже атказр тырткан.

(СЭТА).

Л. Вашканскийниң кадыының байдалы

ЛОНДОН. (СЭТА). Л. Вашканскийниң чүрээн өске чүрек-биле солуп, ону кезип эмнээниндеп бээр 16 хонган. Сөөлгү каш шактарның дургузунда ооң кадыының байдалы баксырай хона берген.

Кейптаунуң «Гроте шуур» дээр эмнелге черинде Л. Вашканскийни эмнеп турар эмчилерниң түңнел кылган барымдааларын ёзугаар алырга, оларның эмнеп турар ук кижизиниң байдалы «кончуг берге» апарган. Л. Вашканскийниң организми «өске кижиниң чүрээн хүлээвейн турар» дээриниң демдектери илдең көстүп келген деп, олар чугаалаан дээрзин Рейтер агентилелдиң корреспондентизи Кейптаундан дамчыткан.

Грецияда байдал

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Римче дезип чоруткан Константин хаан боду Грецияга чанып келириниң негелделериниң дугайын грек шериг хунтазы-биле ам дээрезинде дугурушпаан деп, ЮПИ агентилелдиң корреспондентизи Афиныдан дыңнадып турар. Чугаалажыышкыннарны үргүлчүлээри-биле хаан өг-бүлезиниң өңнүү, курлавырда генерал Х. Потамианосту Римче чоруткан. Чорууруунуң мурнунда ол генерал даштыкы херектер министри Пипинелис-биле ужурашкан.

Канчаарга-даа хунта «идегел чок» болгаш хунтага ажык-дуза чок кижилерни армияның команда составындан аштап арыглаарын күштелдирип турар. Шериг эрге-чагыргазы грек армияда эң улуг дужаалдыг генералдарны — беш генерал-лейтенантыны ажылдан үндүрген. Оларның аразында премьер-министрниң оралакчызы турган Г. Спандидакис, апрель айда шериг эргилдезиниң үезинде хунтага каттышкан полковниктер бар болган. Оон аңгыда шериг агаар күштериниң штаб начальниги, ужар чүүлдүң маршалы Г. Антонакос, шериг-далай штавының начальниги адмирал И. Дедос, дөрт контр-адмиралдар болгаш 15 улуг офицерлер база бар.

Удурланыышкын илергейлээриниң Барыын Берлинге болган чыскаалын тарадыр сывырарынга суг бүлгүртүр дериглер, полицейжи кымчылар ажыглаттынган. Чыскаалдарның бирээзиниң үезинде бир студентини боолап өлүрүп каан полицейжини агартканынга боттарының килеңнээнин аныяктар, ажылчыннар биле студентилер илергейлээш, хоорайда демократияга удур ёзу-чурумнарга удурланган чыскаал кылажының киржикчизи база бир студентиниң «херээн» шиидип турарын соксадырын негээн.

Барыын Берлинниң чагырга черлери демократтыг хосталгаларны камгалаан шимчээшкинниң өөскүп турарындан коргуп турар.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

ШИЛЧИЛГЕНИҢ ҮЕЗИ

ген ниитилел ажыл-агыйының хевирлериниң бирээзин экономиктиг уклад кылдыр тодаргайлап турар. Уклад — ол дээрге, хамаарышкан экономиктиг системага өске бүдүрүлге харылзаалары-биле кады тургустунган бүдүрүлге харылзааларының тодаргай хевири-дир.

Россияның экономиказынга экономиктиг 5 уклад бар турганын билир бис.

Ол укладтарны Владимир Ильич Ленин «Аъш-чем үндүрүүнүң дугайы» деп ажылынга тодаргайлап айыткан (В. И. Ленин, Чогаалдарының дөрткү үндүрүлгези, том 32, арыннар 308—319).

Капитализмден социализмче шилчиир бүгү-ле чурттарга албан хамааржыр экономиктиг үш уклад бар:

1) Социалистиг уклад.
2). Хуу ажыл-агыйлыг капитализм.
3). Үүрмек барааннығ ажыл-агый.

Бо үш укладка үш аңгы: ажылчын аңгы, тараачыннар, буржуазия тус-тузунда хамааржып, дүгжүп турар. Ынчаарга капитализмден социализмче шилчиир үеде тергиидекчи аңгы ажылчын аңгы болуп турар. Ажылчын аңгы-биле чергелештир тараачыннар база кол аңгы болуп турар, а буржуазия — кол аңгы болбайн турар. Ынчалза-даа буржуазия ам-даа күштүг болур. Чижээ, Россияга буржуазияны кулактар төлээлеп турган болгай. Тараачыннар биле ажылчын аңгының эвилелиниң быжыглаар талазы-биле ажылды партия онза чугула деп санап көрген. Чүге дээрге, тараачыннар кымның талазынга баар болдур социализмниң тиилелгези азы тиилелгези оортан колдадыр хамааржыр.

Ажылчын аңгының болгаш тараачыннарның эвилели капитализмниң үезинде-ле тургустунары билдингир. Ол эвилелдиң экономиктиг үндезинин чүү боол турарыл деп айтырыгны дыңнакчыларның мурнунга салыры чугула. Ажылчыннарны болгаш тараачыннарны ол-ла мөлчүкчүлер дарлап турган чорук ажылчыннарның болгаш тараачыннарның эвилелиниң үндезини болган.

Янзы-бүрү укладтар болгаш аңгылар бар болганда шилчилге үезиниң экономиказы элээн каш чөрүлдээлер-биле тодаргайлаттынар. Шилчилге үезиниң кол чөрүлдээзи—чаа төрүттүнген, амдызында эки быжыкпаан, ынчалзажок күжү улам хөгжүүшкүннүг социализмниң болгаш өлүп бар чыдар капитализмниң аразында чөрүлдээ болур. Ол дээрге, антагонистиг (эптеш чок чидиг) чөрүлдээ-дир.

Шилчилге үезинде кол эвес, антагонистиг эвес чөрүлдээлерге дараазында чүүлдер хамааржыр:

1. Политиктиг мурнакчы эрге-чагырга-биле хожудангай материал-техниктиг баазаның аразында чөрүлдээ.
2. Социалистиг улуг үлетпүрнүң болгаш быларгай тараачын ажыл-агыйның аразында чөрүлдээ.

Бо бүгү чөрүлдээлерни аңгы демиселиниң үезинде шиитпирлээр. В. И. Ленин «Пролетариат диктатуразының дугайында» деп ажылынга аңгы демиселиниң беш хевирлерин айыткан:

1. Мөлчүкчүлерниң удурланыышкынының базары.
2. Хамааты дайын.
3. Биче буржуазияны, ылаңгыя тараачыннарны «нейтрализастаары» (кымга-даа каттышпас кылдыр башкалаары).
4. Буржуазияны «ажыглаары» (буржуаз тускай эртемниглерни ажыглаары).
5. Чаа сагылга-чурумга массаларның кижизидери. (В. И. Ленин, Чогаалдарының дөрткү үндүрүлгези, том 30, арыннар 76—78).

Ажыл-агыйның социалистиг укладын канчаар тургустунарып, капиталистиг өнчүнү узуткаары социализмни тургузуп эгелээн чурттарга албан хамааржырын, капиталистиг өнчүнү ниитиниң социалистиг өнчүзү-биле солууруп дыңнакчыларга хандыр тайылбырлаары негеттинип турар. Социалистиг укладтың кол, башкарыкчы ролюнуп дугайында айтырыгны тодаргайлаары база эргежок чугула.

Бүдүрүлгениң кол чепсек-херекселдерин ниитилештирери чаа экономиканы тургузарының баштайгы базымы болур. Пролетариат диктатуразының күрүнези заводтарны, фабрикаларны, шахталарны, транспорт чепсек-херекселдерин болгаш экономикада өске-даа кол-кол чүүлдерни социалистиг ёзу-биле национализастаар — социалистиг уклад шак ынчаар тургустунуп эгелээр. Ынчалза-даа ол дээрге, социалистиг тургузуушкуннуң чүгле эге базымы-дыр. Үүрмек бараан бүдүрүкчүлериниң—ажыл-ишчилериниң өнчүзүн хураап болбас болгай. Ол ажыл-ишчилерниң оруу өске: коллективтиг ажыл-агыйларга олар эки-тура принцивин ёзугаар каттыжып турар. Коллективтиг ол ажыл-агыйларга социалистиг күрүнениң талазындан саң-хөө деткимчезин көргүзүп турар.

Социалистиг национализастаашкынның буржуаз национализастаашкындан үндезин принципиалдыг ылгалдыының дугайында айтырыгны кичээлдерге тодаргайлап көөрү чугула. Тус-тус социалистиг чурттарга национализастаашкынны чорутканының онзагай байдалдарын, ылгалдарын өөренирин дыңнакчыларга сүмелеп болур.

Чаа экономиктиг политиканың утка-шынарын дыңнакчыларга чугаалаарда, хамыктың мурнунда чаа экономиктиг политика (НЭП) дээрге, ажыл-агый политиказы болбушаан, күрүне бүдүрүлгезиниң болгаш үүрмек хуу тараачын ажыл-агыйларның аразынга рынок (садыг) харылзааларын ажыглаарын дамчыштыр социализмни тургузарынче бүрүн угланган дээрзин тайылбырлаар херек. Капитализмден социализмче шилчиир үеде Россияга экономиктиг хөй укладтар бар болган ужурунда, чаа экономиктиг политика эргежок чугула апарган. Бараан-акша харылзаалары ынчаарда экономиктиг харылзааларның кара чаңгыс болдунуп болур хевири турган. Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында чоруттунган шериг коммунизмниң политиказы дээрге, арга-жоктуң кырындан, чадаарда-ла боттандырган хемчег болур. Ынчангаш шериг коммунизмниң политиказы өске чурттарга албан эвес.

Капитализмден социализмче шилчилге үезиниң эргежогунуң дугайында өөредигни эң баштай К. Маркс «Готск программазының шүгүмчүлели» деп номунга айыткан. «Капиталистиг болгаш коммунистиг ниитилелдерниң аразында баштайгызын сөөлгүзүнче революстуг ёзу-биле шилчидериниң үези туруп турар» деп Маркс айыткан. «Пролетариат диктатуразының үезинде экономика болгаш политика» деп ажылынга В. И. Ленин мынчаар бижээн: «Капитализмниң болгаш коммунизмниң аразында илдең-не шилчилге үези туруп турары теория талазы-биле чигзиниишкин чок».

Шилчилге үезиниң узун азы кыска болуру чүүден хамааржырыл деп айтырыгны дыңнакчыларга салып болур. Ол өнчү хевирлериниң хөгжүлдезинден, аңгылар күштериниң деңзигүүр байдалындан, чоннуң культурлуг деңнелинден колдадыр хамааржыр. Ынчаарга аңгылар күштериниң деңзигүүр байдалын буржуазияның удурланыышкынының хемчээли тодаргайлаар. Оон ыңай ол даштыкы байдалдардан база хамааржыр. Социализмниң делегей системазының бары, ооң күчүзү маңаа шиитпирлиг рольдуг.

Бо консультацияда бижиттинген чүүлдерден дараазында түңнелди кылып болур: капитализмден социализмче шилчилге үези — социализм тургузуушкунунуң оруунче кирген бүгү-ле чурттарга албан хамааржыр объективтиг эргежок чугула чүүл.

Теманың ийиги айтырыын көрүп тургаш, социалистиг экономиканы тургузарының ленинчи планының тургустунган кезектерин, оларның аразында харылзаазын болгаш кызыгаарлажылгазын илергейлээр херек. Социализмниң материал-техниктиг баазазының болгаш ону тургузарының оруктарының дугайында дыңнакчылар эки билген турар ужурлуг.

Социалистиг индустриализация дээрге, коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга эң чугула звено болуп турарын дыңнакчылар билип алган турар ужурлуг. Ынчаарга социалистиг индустриализация дээрге, капиталистиг индустриализациядан үндезин ылгалдыг. Социалистиг индустриализацияны боттандырарынга эргежок чугула хөреңгилерни, үнер дөстерни, арга-методтарны кичээлдерге тодаргайлап тайылбырлаар херек.

Улус демократиязының чурттарынга социализмниң материал-техниктиг баазазын тургузуп турарының онзагай чүүлдериниң дугайында боттары белеткенип алгаш, катаптаашкын кичээлдеринге тайылбырлап чугаалаарын дыңнакчыларга сүмелеп болур.

Көдээ ажыл-агыйның социалистиг эде чаартылгазының дугайында айтырыгны В. И. Ленинниң «Кооперация дугайында» ажылындан өөренири чугула. Ынчаарга чуртту индустриализастаарының болгаш көдээ ажыл-агыйны кооперастаарының аразында тудуш харылзааны *эки хандыр өөренири* негеттинер. Социалистиг кооперастаашкынның капиталистиг кооперастаашкындан үндезин ылгалдыын, ленинчи кооператив планының эң чугула принциптерин дыңнакчыларга тодаргай тайылбырлаары чугула.

Капитализмден социализмче шилчилге үезинде социалистиг экономиканы тургузарынга чаа ниитилелдиң тургузукчузу бедик мергежилдиг кадрларны белеткээри культура революциязының кол сорулгазы болур. Ол ышкаш улус массаларны чаа, коммунистиг моральга, марксизм-ленинизмниң улуг өөредиинге, пролетаржы интернационализмниң ёзузунга кижизидери дыка улуг рольдуг дээрзин дыңнакчылар билген турар ужурлуг.

«ССРЭ-ге социализмниң тиилээни» деп айтырыгны боттары, тускайлаң белеткээш, катаптаашкын кичээлинге сайгарып чугаалаарын дыңнакчыларга дагзып болур. Бо айтырыгны белеткээрде кол өөредилге номундан аңгыда Ф. Бурлацкийниң «Сайзыраңгай социалистиг ниитилелди тургузар дугайында» деп чүүлүн номчууруп дыңнакчыларга болгаш пропагандистерге сүмелеп болур. Социализмниң Чөөн Европада чурттарының болгаш бистиң дуржулгавысты ол чүүлде тодаргай айыткан («Правда» солун, 1966 чылдың декабрь 21-де үнген, дөрткү арныңда). Чечен чогаал литературазындан Шолоховтуң «Аңдарган кур чер», Гладковтуң «Цемент», Панферовтуң «Бруски» деп романнарын номчуп болур.

ХҮНДҮТКЕЛДИГ

Башкының ажылы нарын болгаш берге. Эртем-билии ханы, угаан-бодалы чарт, күштүг күзел-соруктуг кижилер аныяк салгакчыларны кижизидериниң чаагай херээнге бараан бооп чоруур. Коммунистиг партияның идеяларының пропагандизи, аныяк салгакчыларның ынак башкызы болганнарның бирээзи-биле таныжа каапталы. Кымыл ол?

Школага 17 чылда ажылдап келген коммунист башкы Валерий Чоржеевич Кара-оол Хову-Аксы сес чыл школазының тыва дыл болгаш төрээн чогаалдың башкызы. Ынча чылдарда уруглар-биле ажылдап келгеш, ажылынга хандыкшып, мергежий-даа берген. Баштайгы базымнар үезинде бергелерге хөй таварышкан. Дүвүрээзиннер, өөрүшкүнүң аас-кежиктиг хүннери ооң эрткен оруунда хөй. Бергелер турза-даа, шилип алган ажылының буянныг болгаш чоңга хүндүткелдиинге Кара-оол быжыы-биле бүзүреп келген.

Сөөлгү он чылдарда чүс хуу өөредилгелиг болурун чедип алган. Валерий Чоржеевичиниң ажылында онзагай чүүл—өөретпишаан кижизидер деп кол сорулганы кезээде боттандырып турарында. Өөреникчи бүрүзүнүң чүрээнче дүлгүүрнү тывары берге. Ынчалза-даа бо башкы ындыг дүлгүүрнү тыпкан. Чедиги классчы Саша Аратына чуруурунга ынак боорга, тыва тоолдарның утказынга таарыштыр каасталгалыг чуруктарны күүседир даалга берген. Чурулгага хандыкшылдыг башкының деткиишкини оолдуң өөредилгезинге эки салдарны чедирген.

Янзы-бүрү көргүзүг пособиелери, чуруктар болгаш техниктиг херекселдерни хереглеттинги дег кичээлдерге доктаамал ажыглаарын башкы чедип алган. Башкының тайылбыры чедингир болгаш тодаргай. Уруглар башкызын кичээнгейлиг дыңнаарлар. 1967—68 өөредилге чылының бирги чартыын Валерий Чоржеевич база чедиишкинниг доозуп турар. Тыва дылга багайлыг өөреникчи чок. Дуржулгалыг башкы класстан дашкаар хөй ажылдарны кылып турар. Школаның чемпиону дээш шыдыраа болгаш шашки турнирлерин эрттирип, эгелеп чоруур шыдыраачылар-биле тускай бөлгүмнү тургускаш, өөредип турар.

Хову-Аксының чурттакчылары эш Кара-оолду хүндүлээрлер. Ада-иелер ону Хову-Аксы суур Советиниң депутадынга соңгуп алганы улуг идегел болур. Эрткен соңгулдага депутаттарга берген чагыгларның бирээзи эрги суурга суг дамчыдар хоолайны тудары турган. Ам школа чиге мурнунда колонкадан бичии шанактарлыг суг сөөртүкennерни эпти-ле көрүп болур. Чагыгларның боттанылгазынга депутат башкы бодунуң үлүүн киирген билдингир.

К. ОЮН-ООЛ.

Удавас Тываның дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринге кышкы сессия эгелээр. Кызылдың медицина, уран-чүүл училищелериниң болгаш Күрүнениң башкы институдунуң студентилери аңаа күжениишкинниг белеткенип турар.

Кызылда башкы институдунуң, биология факультединиң 3-кү курузунуң студентилери Б. Камо, З. Халыын, М. Серендик лабораторлуг ажыл кылып турда, оларны бистиң корреспондентивис Оюн Кодур-оол чурукка тырттырган.

АЛДЫН КУДА

Сөөлгү үеде республика солуннарынга куда дугайында үнгүлээн материалдар дыка хөй номчукчуларны сонуургадып, куданың национал онза хевири, социалистиг утка-шынары, культуразы болгаш чурумунуң дугайында хөй бодалдарны, саналдарны көдүрген.

Куда дээрге өг-бүле туткан аныяктарга уттундурбас улуг болуушкун. Чаа тускайлаң өг-бүле тывсып, аас-кежиктиг амыдырал эгелээр. Каш-даа чылдар эртерге ол байырлал кажан-даа уттундурбас. Орус улус ол хүннү мөңгежидип, өгленге-ле 25 чыл эртерге мөңгүн, а 50 чыл эртерге алдын куданы чаагай болгаш ханы утказыг эрттирер чаңчылдыг болгай. Ындыг янзылыг кудалар — кырганнарны салган орар аныяктарга найыралдыг, аас-кежиктиг, мөңге ынакшылга үндезилээн өг-бүлени тударының бедик үлегер-чижээ кылдыр көстүр.

Чоокта чаа «Сүт-Хөл» совхозтуң Кызыл-Тайга суурунга совхозта эң улуг назылыглар, колхоз болгаш совхоз тургузуушкунунуң хоочуннары 81 харлыг Ондар Айыжы биле 76 харлыг Ондар Чалчыктың алдын кудазын демдеглеп эрттирди.

Бежен чылдар мурнунда оларның ада-иелери феодализмниң, бүдүүлүк чоруктуң, дарлалдың хилинчээнге базындырып, Ишкиннерниң хаддаштыг кызааларынга каш малын малдап, аңын аңнап чурттап чораан. Намзырайларның уруглары (оларның адалары атташ чораан) кудазы каас-коя, диңмиттиг эвес-даа бол, ёзу-хүндүткелдиг эрткен. Оларның өгленген чылы чүгле оларга эвес, харын бүгү делегейге чаа үе-чаданың эргилдезин кылган, Россияга В. И. Ленин удурткан революция тиилээн, тыва араттар ооң херелинге оттуп, хосталганы чедип ап, бодунуң күрүнезин тургузуп, социалистиг орук-биле хөгжүп эгелээн.

Хоочун өг-бүлениң ээлери 12 уругну кижизидип, өстүрген. Ондар Чалчыктың хөрээнде Маадыр-иениң алдын сылдызы чайынналып чоруур. Оларның уругларының, оолдарының ажы-төлү-биле катай үш салгалды катай санаарга олардан укталган 96 кижи санаттынып турар.

Оларның аразында кандыг мергежилдиг кижилер чок дээр! Дээди эртемниглер — 7, тускай ортумак эртемниглер —4, механизаторлар — 15, саанчылар — 12, милиция, садыг органнарында 4 кижи ажылдап турар. Ам үеде школаларда 22, институт, техникумда 4 кижи өөренип турар. Школа назыны четпээн 29 салгакчылар аас-кежиктиг өзүп турар. «Ада көрбээнин оглу көөр, ие көрбээнин кызы көөр» деп үлегер чугаада ышкаш, оларның келир үези оон-даа артык, чаагай, чырык...

Алдын куда... Делгем өрээлде столдарны аъш-чемниң дээжизи-биле шимээн. Аалчылар, хүндүлүг ада-ие саадапканда, совхозта ажылчын комитединиң даргазы Д. Таспаяк алдын куданы ажыдып, совхоз администрациязының өмүнээзинден байыр чедирип, белекти тывыскан. Кызыл-Тайга суурда партия эге организациязының секретары эш Доктугу, кырганнарның улуг уруу, Маадыр-ие О. Намчыл болгаш өскелер-даа байыр чедирген.

«Четтирдивис уруглар, четтирдивис!» деп кырган ада-ие өөрүшкүзүн илередип турда, оларның карактарының чажы ала-чайгаар мөндүңейнип бадып турган. Ол ажырбас, ол —өөрүшкүнүң карак чажы. 50 чыл бурунгаар олар аас-кежиктиң эвес, а муңгаралдың болгаш түрегделдиң карак чажын төп, ыы-сыызын үндүрүп чораанын кижи бодай бээр чорду.

Ха-дуңмалары, чалаткан аалчылар алдын куда кылганнар-биле кады сеткил ханышкынныг чугаалажышкынның соонда чурукка база тырттырган.

К. ШАНГЫР-ООЛ.

ТЕХНИКАНЫ КАМНЫГ ЭДИЛЭЭНИ ДЭЭШ ШАҢНАЛ

Бистиң консультациявыс

Хемчээлин доктаадыры. Тракторларны болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый машиналарын камныг эдилеп, оларның септелгезинге болгаш техниктиг ажаалдазынга артык чарыгдалдар үнерин болдурбайн турар тракторист-машинистерге «Көдээ ажыл-агыйның совхозтар болгаш өске-даа күрүне бүдүрүлгелериниң ажылчыннарының ажыл төлевириниң дугайында нити негелделерге» дүүштүр чаңгыс удаагы шаңналды тыпсып турар. Ол шаңналды чылда чаңгыс катап тыпсыр болгаш тракторист-машинистерге камнаттынган орулганың 40, бригадирлерге болгаш оларның дузалакчыларынга 10 хуузу хемчээлдиг кылдыр санаар. Чаа тракторларны болгаш комбайннарны ажыглап турда, ол шаңнал чартык хемчээлдиг болур. Чижээ: ДТ-54А трактор-биле капитал септелгениң соонда 3400, агар септелгениң соонда 1200 га черни ажылдап кылгаш, капитал септелгеге тургускан дижик. Капитал септелгеге чедир план ёзугаар хууса 3000 болгаш агар септелгеге чедир — 1000 га черни ажылдап кылыр ужурлуг. Тракторнуң капитал септелгезинге норма ёзугаар, чижеглээн тарылганың га бүрүзүнге онааштыр санаарга, 26 көпеек, техниктиг ажаалда чорударынга болгаш үүрмек септелгелерге — 21 көпеек болур. Ынчангаш, тракторнуң капитал септелгеге чедир тракторниске херек кырында ажылдаанынга 884 (26 көп. x 3400 га), техниктиг ажаалдага — 324 (27 көп. x 1200 га), а ниитизи-биле 1208 рубль лимитти санаар-дыр. А херек кырында, капитал септелгеге 780, мурнунда кылган септелгеден бо капитал септелгеге чедир техниктиг ажаалдага болгаш үүрмек септелгелерге 200, а ниитизи-биле 980 рубль чарыгдаан дижик. Ынчангаш, капитал септелгеге болгаш техниктиг ажаалдага норма ёзугаар көрдүнген чарыгдалдарның камналгазы 228 рубль (1208 рубль — 980 рубль) болур-дур. Шаңналдың түңү 91 рубль 20 көпеек (228 рубльдиң 40 хуузу) болур-дур. Ол шаңналды септелгелер аразында ол трактор-биле ажылдаан тракторист-машинистерге оларның ук үеде ажылдап алган шалыннарынга хамаарыштыр үлээр.

Агар септелге үезинде алган камналганы болгаш шаңнал санаарын база ол хевирлиг санап үндүрер.

Көдээ ажыл-агый машиналарын камныг эдилээни дээш шаңналды санаары. Көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезинге болгаш техниктиг ажаалдазынга камналга алганы дээш шаңналды дараазында чурум ёзугаар санаар.

Бир эвес техника нити салбырга азы бригадага (звенога) быжыглаттынган болза, алган камналганы баштай ол нити коллективке хамаарыштыр санааш, ооң соонда тус-тус трактористерге онааштыр шаңналдар санаар, а бир эвес техника тус-тус тракторист-машинистерге быжыглаттынган болза, камналганы болгаш шаңналды оларга хамаарыштыр санаар. Көдээ ажыл-агый машиналарынга, тракторларга ышкаш, камналганы санаарда, трактор ажылдарының нити хемчээлиниң лимидин база тодарадыр апаар.

Тракторлар септелгезинге болгаш техниктиг ажаалдазынга артык чарыгдалдар үндүрген тракторист-машинистерге көдээ ажыл-агый машиналарын камныг эдилээни дээш шаңналды ол чарыгдалдарны тырткаш, ам тыпсыр. Бир эвес көдээ ажыл-агый машиналарынга ындыг чарыгдал болган болза, ол чарыгдалды трактор камналгазынга алган орулгадан казыыр. Трактор отчёттуг чылда септелгеге кирбээн болза, ону эки эдилээни дээш камналганы санавас, ынчалза-даа оон хамаарылга чокка, көдээ ажыл-агый машиналарын септээринге болгаш техниктиг ажаалдазынга камналга алган тракторист-машинистерге ол дээш шаңналдарны тыпсыр.

Тракторнуң резина дугуйларын камнааны дээш шаңнал. Чамдык ажыл-агыйларга тракторларның резина дугуйларын камныг эдилээни болгаш оларның хуусаазын узатканы дээш трактористерни шаңнаарының негелделерин болгаш чурумнарын ажылдап кылган болур. Тракторларның болгаш көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезинге болгаш техниктиг ажаалдазынга үнген чарыгдалдардан азы камналгалардан хамаарылга чокка, ол шаңналды квартал аайы-биле тыпсыр.

Ол шаңналды мынчаар тодарадыр. МТЗ-5 тракторну ажыглап эгелээнинден бээр чижеглээн тарылга шөлү-биле санаарга, 2200 ганы ажылдап кылган дижик. Ол үеде мурнуку дугуйнуң шиназын 1800 ганы кылгаш солуур нормалыг турган. 1500 ганы ажылдап кылгаш, солаан, а арткан шиналарны ам-даа ажыглап болур дижик. Чаңгыс ол шинаны септээринге болгаш катап тургузарынга чарыгдал норма ёзугаар чижеглээн тарылга шөлүнүң га бүрүзүнге онааштыр 2,5 көпеек, а соңгу дугуйнуу — 10,7 көпеек кылдыр көрген. Ынчангаш, ол тракторнуң шиналарының камналгазы 88 рубль 10 көпеек болган-дыр. Тракторниске камналга дээш шаңнал 35 рубль 25 көпеек (88 рубль 10 көпеектиң 40 хуузу) болур-дур.

(Бо тайылбырны ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агый министерствозунуң ажылдакчылары эштер Ф. Финогенов, В. Моисеев олар берген. Ону «Көдээ механизатор» деп журналдан очулдуруп парлаан).

СОЛУН ЧҮҮЛДЕР, ФАКТЫЛАР

Рихард Зорге аттыг

Кировабадчылар боттарының чурттажы—коргуш чок разведчик, Совет Эвилелиниң Маадыры Рихард Зоргениң тураскаалын ыдыктыы-биле хүндүткеп турар. Ол черниң Низами аттыг чер-чурт шинчилелиниң музейинде бир салбыр тургустунган, ооң делгеглери ук маадырның амыдыралын болгаш шылгаралын көргүзүп турар. Ында номнар, фотоматериалдар, солуннардан алган үзүндүлер чыгдынган.

Кировабад хоорккүүскомунуң шиитпирин ёзугаар, хоорайның кудумчуларының бирээзин Рихард Зоргениң ады-биле адаан.

(СЭТА-ның корр).

Пенсионер спорт мастери

Красноармейск хоорайда (Донецк область) пенсионер Александр Панкратов чоокта чаа городкиге (баг кагары) ССРЭ-ниң спорт мастери деп хүндүлүг атты чедип алган. Ол аныяк чылдарындан бээр спорттуң бо хевиринге хандыкшылдыг чораан.

А. Панкратов каш-ла ай бурунгаар коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы — шахтёр турган. Ону эш-өөрү пенсияже байырлавышаан, үдеп каан. Улуг назылыг спортчу дыштанылгаже үнзе-даа, шахтадан ыраваан, городки секциязын удуртуун уламчылавышаан, байлак арга-дуржулгазын аныяк өскенге берип, бодунуң мергежилин бедидип турар. Секцияның киржикчилеринде разрядтыг он-он спортчулар бар апарган. А. Панкратов боду областың чыынды городки командазының кол ойнакчызы.

(«Советский спорт» солундан.)

Дыштаныр хүннерде

Барыын-Хемчик районда «Большевик» көдээ ажыл-агый артелинде эң-не нептеренгей кышкы спорт — хоккейге эш-хуузунуң ужуражышкыннары удаа-дараа болуп эртип турар. Ылаңгыя эрткен дыштаныр хүнде Эрги-Барлык ортумак школазының өөреникчилери биле колхозтуң аныяктарының аразында эш-хуузунуң ужуражышкыны эң-не чидиг демиселге эрткен.

Соок 30 градус ажып турза-даа аныяк хоккейжилер тооваannар. Эрги-Барлык ортумак школазында башкы хоочун хоккей ойнакчы Салчак Паданның хоккейге ойнаарын көрүкчүлер дыка сонуургааннар. Оюн 18:12 санныг болуп, Эрги-Барлык ортумак школазының өөреникчилериниң тиилелгези-биле доозулган. Дараазында дыштаныр хүнде эң-не шилиндектерден чыынды команданы тургузуп алгаш, кожаазы Шуй-биле эш-хуузунуң ужуражышкынын кылырын колхозта күш-культура эге организациязы планнаан. Чүгле хоккейге эвес, харын хөл-шыдырааага, деңзи аайы-биле хүрешке маргылдааларны эрттирерин спортчулар дугурушканнар.

А. ЕВРОП.

Тураскаал чурумал

Ларга деп молдав суурнуң Культура бажыңының ханазының даштыкы талазын «Уран ыр», «Күш-ажыл», «Байырлал» тураскаал деп улуг чурумалдар-биле каастаан. Чурумалдар амгы үениң колхоз амыдыралын көргүскен. Ол сиилбир тураскаалды молдав чурукчулар «Кызыгааржы» колхозтуң чагыын ёзугаар күүсеткен.

Республиканың уран чурулга фондузунда эң идепкейлиг чагыг кирикчилери колхоз, совхозтар болуп турар. Чурулга уран чүүлүнүң мастерлери оларның чагыгларын ёзугаар чаа клубтарның, Культура бажыңнарының, библиотекаларның фойелерин каастаар онза чараш чурумалдарны тургузуп турар. Суурларның хөй-нити культура төптериниң комплекстиг каасталгазын кылдырып алырының чагыглары кээп турар апарган.

ОЛЧАЛЫГ БИЛЕТТЕР

1967 чылдың акша-бараан лотереязының сески үндүрүлгезиниң билеттерин садып алгаш, олчалыг болганнар: В. П. Василенко 255 рубль өртектиг «Юрюзань» дээр соодукчуну, Л. А. Мокшина—190 рубльдиң «Рига-3» мопедти, В. А. Васильев 10 билеттер-биле 50 рубльди, Т. Б. Попова 75 рубльдиң хеп чуур машиназын, К. П. Романов 27 рубль 94 копеек өртектиг «Альпинист» дээр радиоприёмникти, Л. П. Козырев үш билет-биле 40 рубльди, Ф. И. Петухов 60 рубльди тус-тус ойнап алганнар. Т. М. Ломаева, В. П. Котов болгаш ниитизи-биле 21 кижи «Смена-8» дээр фотоаппараттарны ойнап алган.

Бо үеде Кызыл хоорайның ажаалга кассалары 1967 чылдың акша-бараан лотереязының чаа чылда үндүрүлгезиниң билеттерин тарадып садарын үргүлчүлеп турар. Ооң ойнаашкынныг тиражы 1967 чылдың декабрь 26-да Москва хоорайга болур.

Т. БАРХАТОВА.

ОЛИМПИЙЖИ ОТ ОЛИМПИДЕ

АФИНЫ. (СЭТА). Хаак олимпиаданың декабрь 16-да кывыскан одун Олимп дагның харлыг бажынга чедирген. Бурунгунуң тоолчургу чугаазын ёзугаар алырга, Курбустунуң Зевс бурганының дүжүлгези турган дээр черден ырак эвесте, 2917 метр бедик ол даг бажынга, ыдыктыг от дагырының ёзулалы болган. Ол ёзулалга Грецияның олимпийжи комитединиң болгаш Гренобльге болур олимпиаданың организакчы комитединиң кежигүннери киришкен.

Баш бурунгаар шахтёржу лампочкаларга кывыскан ол от бурунгу Олимпиадан Грецияның соңгу талазында Ларисаже баар орукту самолёт-биле, а Фесалияның найысылалындан Олимпиниң мээстеринде 2100 метр бедикте даг черде турар Врисополис курортка чедир орукту — автомобиль-биле эрткен. Оортан грек бөлүк хаакчылар ол отту сураглыг ук дагның бажынга чедирген.

Ам олимпийжи от Афиныга баар, оортан Францияже чоруптар.

Соңгаарлаткан салыглар

ШЫДЫРАА

Республиканың бирги чери дээш маргылдааның төнчүзү чоокшулаан тудум-на, демисел улам-на чидиглеп турар. Он ийиги салыгда беш ужуражылга төндүр ойнаттынмайн барганы ону херечилеп турар. И. Махоткин—Н. Чыргал-оол оларның соңгаарлаткан салыында кара тала чиик бода орнунда тергелиг, ынчалза-даа ак тала аңаа удур демисежип шыдаар аргалыг. Н. Шишигин— Ч. Оюн оларның салыы мурнунда хөй демиселдиг байдалда соңгаарлаан. П. Беркович—Н. Ануфриев оларның салыы хайымдан чайлавас хире болуп турар. Ю. Курылев агы-биле ойнааш, А. Торлукту мырыңай ударының кырында келгеш, атаканы күштелдирип шыдавайн боду баксыраан. Соңгаарлаткан салыгда ооң уттуразы чайлаш чок хире апарган. Б. Ооржак—Б. Ламаш-оол оларның соңгаарлаткан салыында караның байдалы эки болуп турар.

Өске салыгларда Бегзи, Хомушку олар Тамба биле Дармажапты удуп алганнар.

Он ийиги салыг соонда Н. Шишигин 9,5 (бир соңгаарлаткан салыглыг), М. Хомушку 9 санныг, ооң соонда сөөлгү салыгларда эки ойнап турар апарган О. Бегзи сес санныг чоруп орар.

С. КӨРГЕН-ООЛ.

ССРЭ-ниң хөл-шыдыраа чемпионадындан

ЧҮГЛЕ УДАР ХЕРЕК

ССРЭ-ниң хөл-шыдыраа талазы-биле чемпионады декабрьның 7-де Харьков хоорайда эгелээн. Ооң эртип турар байдалы мооң мурнунда болуп тургулаан чемпионаттардан өске. Чүл дээрге, үш-дөрт шилилге эртип турбаан, харын массалыг маргылдаалар болуп турганындан ол эгелээн, аңаа миллион ажыг шыдыраачылар киришкен. Ынчангаш ам бо чемпионатта 20 шыдыраачы киржип турар эвес, харын 140 кижи киржип турар, оларның аразында чүгле мастерлер болгаш гроссмейстерлер эвес, харын мастерлерге кандидаттар база киржип турар. Бо маргылдааны мооң мурнунда болуп турганы ышкаш эвес, а швейцар системазы дээр арга-биле чорудуп турар.

Ол чүү ындыг система чүвел? Ооң ужуру чүдел дээрге, салыышкын бүрүзүнде (ындыг салыышкын он үш болур) удуп алган саны деңн кижилер боттарының аразында ойнаары болур (утканнар боттарының аразында, а уттурганнар — боттарының аразында ойнаар). Ооң-биле кады ойнаар ийи кижи бүрүзүн дугаар тудуп тургаш тодарадыр, ындыг болганда, маргылдааның киржикчилери шак ындыг кижи-биле ойнаар мен деп баш бурунгаар белеткенип шыдавас. Бо система болза маргылдаага хөй санныг кижи киржир арганы бербишаан, ооң-биле кады ооң киржикчилеринге байдалды дүрген сайгарып көөр, чүгле удар дээш ойнаар арганы берип турар. Маңаа кол лозуң — чүгле удары!

Бо бир янзы маргылдаада кымнар киржип турарыл? Маңаа чүгле гроссмейстерлерни адаалы: Михаил Таль, Марк Тайманов, Лев Полугаевский, Ратмир Холмов, Владимир Симагин, Андрэ Лилиенталь, Евгений Васюков, Семен Фурман, Леонид Шамкович, Эдуард Гуфельд. Бүгү киржикчилерни шуптузун адаар аргажок болганы-биле чүгле гроссмейстерлерни адап тур мен, ынчангаш бо солун маргылдаага мастерлер база солун салыышкыннарны кылыр боор деп кижи бүзүрээр.

Бо маргылдааның кол судьязы—хөл-шыдыраа талазы-биле хоочун ойнакчы, делегей гроссмейстери Сало Флор болуп турар. Мен аңаа каш айтырыг салган мен.

— **Швейцар системаны канчаар көрүп турар силер?**

— Бодум шыдыраачы кижи болгаш, ону сонуургап көөр кижи мен, чүге дээрге, мен кажан-даа ындыг системаның маргылдаазынга киржип көрбээн мен, ынчаарга судья кижи болганымда — ол системаны кичээнгейлиг көөр апаар мен, чүге дээрге салыышкынның хөй болуру болгаш он үш катап дугаар тудары судья коллегиязының мурнунга элээн бергелерни тургузуп турар. Ындыг болза-даа, зоналар аразының маргылдаазының көргүскенинден алырга, бүгү чүве кандыг система-биле ойнаарындан эвес, харын маргылдааның киржикчилеринден хамааржыр болур-дур. Бир-тээ Харьковка Фишер ойнавас чүве болганда, бистиң чемпионадывыс эки чурумнуг эртер дээрзинге бүзүрээр мен...

Бир эвес оон-даа тодаргай чугаалаар чүве болза, чурттуң хөл-шыдыраа талазы-биле чемпионадынга швейцар системазы—ындыг эки хевир эвес кылдыр бодаар мен, ынчангаш Харьковта болуп турар швейцар системаның бо маргылдаазын шенелде кылдыр көөр болза чогуур. Хөл-шыдыраа талазы-биле эң шыырак күрүнениң чемпионун ындыг арга-биле тывары таарымчалыг арга эвес хире.

Швейцар системазының эки талазы база бар ынчаш. Ол чүл дээрге, чамдык мастерлерге, оон туржук, мастерге кандидаттарга-даа, гроссмейстерлер-биле ойнаар арганы ол берип турар, а ындыг арга оларга таваржыры ховар болур чүве болгай. Ооң-биле кады бо система маргылдааның бүгү киржикчилерин дайынчы ойнаарынга албадаар апаар. Мынчангаш бо система ажыктыг бе азы ажык чок бе дээрзи айтырыгда туруп турар.

— **Маңаа тиилеп болур кол шыдыраачылар кымнар деп бодаар силер?**

— Таль, Тайманов болгаш Полугаевский. Олар шыырак гроссмейстерлер, оларны кандыг бир чаа арга-биле кайгадып хоржок, швейцар системазы-даа оларга чаа чүве эвес болур, ооң-биле кады ойнаар талазы-биле оларда улуг практика база бар болгай.

— **Сөөлгү айтырыг: бо чемпионатка тиилекчи болур толээде, каш сан алыр ужурлуг деп бодаар силер?**

— Он сан четчир кылдыр бодаар мен. Мында мооң мурнунда болуп тургулаан маргылдааларга бодаарга, «норма» арай бедик-тир, көрбес силер бе...

Виктор ВАСИЛЬЕВ,
хөл-шыдыраа талазы-биле тайылбырлакчы.

Өскерликчини ялалаан

ГАТЧИНА. (СЭТА). СД-ниң чажыт шивишкини болгаш гестапочу хопчу турган В. Воронцова Ала-чурттуң Улуг дайынының чылдарында онза аар-берге уржуктарлыг болган кемниг херектерни үүлгеткен ужурунда шаажылаттырып өлүртүр кылдыр шииттирген.

Кеземче херектериниң талазы-биле Ленинград областың коллегиязының декабрь 6-да эгелээн суд байысаалдазындан билдингенин ёзугаар алырга, Воронцованың медээлеп бергенин ёзугаар 1942 чылдың июнь 30-де аныяк 25 патриоттар боолаттырып өлүрткен. Олар Гатчинага комсомолчу чажыт бөлүк организастап алган турган.

Фашистиг хыдылта органнары чоок-кавының ээзимнеринге партизан турлагларын дилеп тыварынга Воронцованы ажыглаан деп чүвени шииттирген идегеттиң бодунуң миннииишкини, былаап алдынган немец документилер база херечилерниң өчүктери илередир арганы берген. Воронцованы туттурган чажыт ажылдакчылар-биле болгаш партизаннар-биле хоругдал өрээлдеринге катай бажыңнап каарга, Воронцова олардан дыңнаан алган чүвелерин сувуразын дайзыннарга сөглеп берип турган.

Дайын сөөлүндеги чылдарда Воронцова чүүл-бүрү кеземче херектерин үүлгеткен ужурунда, алды катап шииттирген. Суд органнары ооң не эргезин казаан.

Ленинградтың область судунуң үнүүшкүннүг коллегиязының шииткелин залга олурганнар адыш часкап уткаан.

Гатчинаның 25 комсомолчу чажыт ажылдакчыларын СС-тиң штурмбанфюрери Рудольф Зейдельдиң дужаалын ёзугаар шаажылаан. Ооң кемниг ажыл-чорудулгазынга хамаарышкан материалдарны Воронцованың кеземче хереэнден аңгылап көөр кылдыр тускайлаан.

Редактор К. К. КУДАЖИ.

КИНО

ДЕКАБРЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Муму» 10, «7-ден 12-ге чедир» 2, «Дүлгүүр» 12, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Онза даалгалар» 2.30, «Кожегге артынга өлүм» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Байырлыг көге-бугалар» 10, «Төрээн черин үнелиг болза» 12, 2, 4, 6.40, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Константин Заслонов» 3, «Өңгү базым» 4.50, 6.40, 8.30 шактарда.

Редакцияның адрези:
Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу бажың № 3 ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, харысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда килдизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетүүр килдизиниң 22-64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдистериниң 21-27, иштики информация килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—02398.